

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infoühiskonna ja sotsiaalse heaolu õppekava

Sotsioloogia ja infoteaduste eriala

Elen Lina

**2011.–2021. AASTAL SOTSIAALMINISTEERIUMI TELLIMUSEL
LÄBIVIIDUD SOTSIAALVALDKONNA RAKENDUSUURINGUTE
VALIMITE ESINDUSLIKKUSE ANALÜÜS**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Mai Beilmann, PhD

Tartu 2022

AUTORIDEKLARATSIOON

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Elen Lina

24.05.2022

ABSTRACT

Analysis of the Representativeness of the Samples of Applied Social Research Commissioned by the Ministry of Social Affairs in 2011–2021

Sociological studies are conducted in two ways – using probability sampling and non-probability sampling. When designing a sample according to certain rules, only a small part of the population, the sample, is representative of the whole population (Neuman, 2011) – in such cases it is a probability sample. In the case of non-probability samples, we cannot be sure to what extent the sample is representative of the population (Vehovar, Toepoel, & Steinmetz, 2016), and therefore generalizations made on the basis of non-probability samples should be treated with caution. Probability samples are used more in studies with quantitative and combined methods in order to extend the results to the general population (Neuman, 2011). Non-probability methods are more commonly used in qualitative studies to study small groups in depth (Neuman, 2011).

Every year, on behalf of the Ministry of Social Affairs, several applied researches using sociological methods are carried out in Estonia, which concern the well-being of society and are an input in dealing with various social problems and shaping policies. Until now, it was not known whether the generalizations made on the basis of the samples used in the studies were justified, especially considering the representativeness of the sample in relation to the population. Therefore, the aim of the present research was to find out whether samples of applied research in the social field carried out on behalf of the Ministry of Social Affairs in 2011–2021 were consistent with the data collection methods used and whether the generalizations made on the basis of these samples were justified.

The results showed that the studies commissioned by the Ministry of Social Affairs, probability samples were used less than non-probability samples, and the studies had deficiencies and questionabilities in the consistency of the research methods and the sample. Therefore, the generalizations made to the population based on more than half of the studies were not justified, given the representativeness of the sample. The main mistakes made in compiling the samples in the applied social research commissioned by the Ministry of Social Affairs were the preference of research companies for people with certain socio-demographic backgrounds, the use of research companies' own contacts in sampling and mistakes in using additional samples. In all of the above

cases, the rules for probability sampling are violated and the results extended to the population from such surveys should therefore be treated with extreme caution.

The bachelor's thesis is important both at the national level and in the sociological landscape, drawing attention to a not yet identified problem. In the future, it is worth examining whether this is a more widespread problem, which also occurs in researches of other areas and ministries.

Keywords: research design, sampling, probability sample, nonprobability sample, Ministry of Social Affairs in Estonia, sample representativeness

SISUKORD

ABSTRACT.....	3
SISUKORD.....	5
SISSEJUHATUS	7
1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE	10
1.1 Uurimisviisid.....	10
1.2 Valim.....	10
1.2.1 Kõikne valim.....	11
1.2.2 Tõenäosuslikud valimid.....	11
1.2.2.1 Lihtne juhuvalim.....	12
1.2.2.2 Süstemaatiline juhuvalim.....	12
1.2.2.3 Stratifitseeritud juhuvalim	13
1.2.2.4 Klastervalim.....	13
1.2.3 Mittetõenäosuslikud valimid.....	14
1.2.3.1 Kvootvalim	15
1.2.3.2 Mugavusvalim.....	16
1.2.3.3 Sihipärane valim	16
1.2.3.4 Lumepallivalim.....	17
1.2.4 Valimi suurus.....	17
1.2.4.1 Valimi suurus tõenäosuslike valimite puhul.....	17
1.2.4.2 Valimi suurus mittetõenäosuslike valimite puhul.....	20
PROBLEEMISEADE	21
2. METOODIKA	23
2.1 Valim.....	23
2.2 Meetod	23

2.3 Kodeerimisjuhendi koostamine ja analüüsiprotsess	25
2.4 Eneserefleksioon	26
3. TULEMUSED	27
3.1 Analüüsiüksuste üldtuvustus.....	27
3.2 Analüüsitud uuringutes kasutatud valimid.....	30
3.2.1 Valimitüübid	30
3.2.2 Valimi alatüübid.....	31
3.2.3 Valimi suurus ja küsitletute arv	31
3.2.4 Lisavalim.....	32
3.2.5 Vastamismäär ja maksimaalne veapiir.....	34
3.3 Analüüsitud uuringutes tehtud üldistused.....	35
3.3.1 Valimitüüp ja üldistused mittesobivad.....	40
3.3.2 Valimitüübi ja üldistuste sobivus ei selgunud	48
3.3.3 Üldistuste kokkuvõte	52
4. JÄRELDUSED JA ARUTELU	53
KOKKUVÕTE	58
KASUTATUD KIRJANDUS.....	59
LISAD.....	64
Lisa 1. Valim.....	64
Lisa 2. Valimist välja jäänud uuringud ja analüüsid.....	70
Lisa 3. Kodeerimisjuhend	72

SISSEJUHATUS

Inimesed seisavad igapäevaselt oma elus erinevate küsimuste ja valikute ees. Mõned küsimused ja valikud on väiksemad, millele üksikindiviid leiab vastused oma enese parimatele teadmistele tuginedes. Teised küsimused on aga suuremad ja ei puuduta vaid üksikindiviidi heaolu, vaid ühiskonna heaolu tervikuna. Ühiskonna heaolu tervikuna puudutavate küsimuste osas lasub vastuste leidmine ning sobivate otsuste langetamine erinevate riigiinstitutsioonide, näiteks ministeeriumide õlul. Kuna ühiskonna heaolu üle otsustamisel tuleb arvesse võtta väga palju erinevaid asjaolusid, tellitakse olemasoleva olukorra ning võimalike mõjude kohta täpsema info saamiseks erinevaid rakendusuuringuid. Eelkirjeldatud otsustusprotsessides vajalikes rakenduslikes uuringutes kasutatakse väga sageli sotsioloogilisi meetodeid. Sotsioloogilisi uurimismeetodeid kasutades püstitatakse uurimisküsimused ning kindlaid reegleid järgides otsitakse nendele küsimustele vastuseid.

Sotsioloogilisi uurimismeetodeid saab liigitada kaheks – kvantitatiivseteks ja kvalitatiivseteks. Kvantitatiivse lähenemise korral kogutakse ja analüüsitakse andmeid, mis on arvulisel kujul või mida on võimalik viia arvulisele kujule (Lagerspetz, 2017). Kvalitatiivse lähenemise puhul kogutakse ja uuritakse andmeid, mida arvulisel kujul pole võimalik ja mõistlik väljendada (Lagerspetz, 2017). Lisaks eristatakse veel kombineeritud uurimismeetodit, mille korral rakendatakse kahe eeltoodud lähenemise kombineerimist.

Sotsioloogiliste andmete kogumisel on võimalik kasutada nii tõenäosuslikke kui mittetõenäosuslikke valimeid. Mõnikord uuritakse üldkogumit ehk sarnaste tunnustega elementide kogumit tervikuna, kuid juhul, kui üldkogumit pole võimalik või otstarbekas tervikuna uurida, võetakse üldkogumist uurimusse vaid osa huvipakkuvaid elemente ehk valim (Neuman, 2011). Kui valimi moodustamisel lähtutakse kindlatest ettenähtud reeglitest, mille korral iga üldkogumi elemendi tõenäosus valimisse sattuda on teada, on tegemist tõenäosusliku valimiga (Lagerspetz, 2017; Rämmer, 2014). Tõenäosusliku valimi põhjal saadud uuringutulemusi on võimalik laiendada üldkogumile ning need tulemused võivad olla üldkogumi kirjeldamisel äärmiselt täpsed (Neuman, 2011). Mittetõenäosusliku lähenemise korral kasutatakse mittetõenäosuslikku valimit, mis tähendab, et iga üldkogumi elemendi võimalus valimisse sattuda ei ole teada või puudub üldse (Blaikie ja Priest, 2019; Vehovar, Toepoel ja Steinmetz, 2016). Kuna iga üldkogumi elemendi

tõenäosus valimisse sattuda ei ole teada, ei ole selliste valimite puhul õigustatud statistiliste näitajate arvutamine, nagu seda on veapiir ning seetõttu ei saa me olla kindlad, mil määral on valim üldkogumi osas esinduslik (Vehovar, Toepoel ja Steinmetz, 2016) ning üldistuste laiendamisel üldkogumile peaks olema äärmiselt ettevaatlik. Tõenäosuslikke valimeid kasutatakse sagedamini kvantitatiivse lähenemisega ja kombineeritud meetoditel läbiviidavates uuringutes ning mittetõenäosuslikke valimeid kvalitatiivse lähenemisega uuringutes (Neuman, 2011).

Igal aastal viiakse Eestis Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbi mitmeid sotsioloogilisi meetodeid kasutavaid rakendusuuringuid, mis puudutavad ühiskonna heaolu ning on sisendiks erinevate sotsiaalsete probleemidega tegelemisel ja poliitikate kujundamisel. Arvestades nende rolli sotsiaalsete probleemide lahenduste väljatöötamisel ning poliitikate kujundamisel, on uuringute usaldusväärsus äärmiselt oluline.

Käesoleva uurimistöö eesmärk on teada saada, kas Eestis 2011.–2021. aastal Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbiviidud sotsiaalvaldkonna rakendusuuringute valimid on kooskõlas kasutatud andmekogumismeetoditega ning kas nende valimite põhjal tehtud üldistused on õigustatud. Seni puudub teadmine, kas uuringutes kasutatud valimite põhjal tehtud üldistused on õigustatud, seda just arvestades valimi esinduslikkust üldkogumi suhtes.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgist tulenevalt teostas viimase kümne aasta (2011–2021) Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbiviidud sotsiaalvaldkonna rakendusuuringute raportite kontentanalüüsi. Oma analüüsis keskendusin kaasatud uuringutes kasutatud meetodite kirjeldusele ning vaatasin eelkõige seda, milliseid uurimisviise, andmekogumismeetodeid ja valimeid on Sotsiaalministeeriumi tellitud rakendusuuringutes kasutatud ning kas kasutatud meetodid on kooskõlas tehtud üldistustega. Kontentanalüüs pakub võimaluse luua tekstilistele andmetele arvulised väärtused, mida on võimalik statistiliselt analüüsida (Bryman, 2016). Tulemuste põhjal annan vastused töös püstitatud uurimisküsimustele.

Bakalaureusetöö koosneb neljast peatükist. Esimeses peatükis annan ülevaate valimi tüüpidest ja alatüüpidest ning püstitan uurimisküsimused. Teises peatükis tutvustan uurimistöös kasutatud meetodikat ja kirjeldan analüüsiprotsessi. Kolmandas peatükis kirjeldan andmeanalüüsil saadud tulemusi. Töö neljandas peatükis teen andmeanalüüsi põhjal järeldused ning annan edasised ettepanekud teema uurimiseks. Töö lõpetan kokkuvõttega.

Tahan tänada oma bakalareusetöö juhendajat Mai Beilmanni, kes toetas ja julgustas mind igati ning andis põhjalikku tagasisidet töö kirjutamise protsessis. Samuti soovin tänada oma bakalaureusetöö retsensenti Indrek Soidlat asjatundliku tagasiside ja nõu eest.

1. KIRJANDUSE ÜLEVAADE

Esimese peatüki eesmärk on anda ülevaade sotsiaalteaduslikest uurimisviisidest ja valimitüüpidest – tõenäosuslikest ja mittetõenäosuslikest valimitest ning mõlema valimitüübi alatüüpidest. Lisaks on välja toodud nii tõenäosusliku kui ka mittetõenäosusliku valimi suuruse üle otsustamise printsiibid.

1.1 Uurimisviisid

Sotsiaalteaduslikud uurimisviisid saab liigitada kvantitatiivseteks ja kvalitatiivseteks. Lisaks kasutatakse kombineeritud meetodeid, mis kujutavad endast ühe uurimistöö jooksul kahe eeltoodud uurimisviisi kombineerimist.

Kvantitatiivsete uurimismeetodite puhul on kogutavate ja analüüsitavate andmete näol tegemist arvuliste andmetega või andmetega, mida on võimalik viia arvulisele kujule (Lagerspetz, 2017). Tegemist on struktureeritud uurimismeetodiga, mis tähendab, et enne uurimistöö alustamist peab olema üsna täpselt paigas, millistele uurimisküsimustele vastust otsitakse, mida ja kuidas mõõtma hakatakse ning millist analüüsimeetodit kasutatakse (Blaikie ja Priest, 2019). Andmeid kogutakse tavaliselt isetäidetavate (veebi)ankeetide, struktureeritud intervjuude ja dokumentide kontentanalüüsiga (Blaikie ja Priest, 2019).

Kvalitatiivsete uurimismeetodite puhul on uuritavateks andmeteks sellised andmed, mida arvulisel kujul pole võimalik väljendada või isegi kui on, siis pole see mõistlik (Lagerspetz, 2017). Blaikie ja Priest (2019) ning Lagerspetz (2017) toovad välja, et kvalitatiivse andmekogumise puhul pole tegemist niivõrd struktureeritud uurimismeetodiga, kui seda on kvantitatiivsete uurimismeetodite puhul, kuna peamine eesmärk on leida, avastada ja tõlgendada uut materjali. Andmeid kogutakse näiteks struktureerimata vaatluste, fookusgrupi intervjuude ja individuaalintervjuude abil (Blaikie ja Priest, 2019).

1.2 Valim

Valimist rääkides oleks esmalt mõistlik defineerida, mis on üldkogum. Üldkogum on sarnaste tunnustega elementide kogum, mida soovitakse uurida (Neuman, 2011). Kui üldkogumit pole võimalik või otstarbekas tervikuna uurida, siis sellisel juhul võetakse üldkogumist uurimusse vaid

osa huvipakkuvaid elemente ehk valim (Neuman, 2011). Üldkogumi elemendid võivad olla nii inimesed, üritused, tekstid, paigad, organisatsioonid kui ka palju muud. Valimeid saab liigitada tõenäosuslikeks ja mittetõenäosuslikeks. Tõenäosuslike valimite korral on iga üldkogumi elemendi tõenäosus valimisse sattuda teada ja see on suurem nullist (Blaikie ja Priest, 2019; Lagerspetz, 2017; Rämmer, 2014). Seetõttu on tõenäosuslike valimite pinnalt saadud tulemusi võimalik laiendada üldkogumile (Neuman, 2011). Mittetõenäosuslike valimite puhul ei ole iga üldkogumi elemendi võimalus valimisse sattuda teada või see võimalus puudub üldse (Blaikie ja Priest, 2019; Vehovar, Toepoel ja Steinmetz, 2016), mistõttu pole selliste valimite abil saadud tulemusi võimalik laiendada üldkogumile (Bryman, 2016). Tõenäosuslike valimeid kasutatakse üldjuhul kvantitatiivsete uurimismeetodite puhul ning mittetõenäosuslike valimeid kvalitatiivsete uurimismeetodite puhul (Neuman, 2011). Järgnevates alapeatükkides tutvustatakse lähemalt mõlemat valimitüüpi ning nende alatüüpe.

1.2.1 Kõikne valim

Kõikse valimi puhul uuritakse kõiki üldkogumi elemente (Bryman, 2016). Seega saab seda käsitleda kui üldkogumi uurimist või loendamist, mitte kui valimi võtmist (Bryman, 2016). Siiski on kasutusel termin kõikne valim, mis viitabki eelpool toodud üldkogumi uurimisele. Kõikset valimit kasutatakse juhul, kui üldkogum on niivõrd väike, et on võimalik ja mõistlik uurida selle kõiki elemente (Lagerspetz, 2017). Suurema üldkogumi puhul on otstarbekas seada eesmärgiks valimi võtmine – erandiks on rahvaloendused, mille näol on tegemist uuringuga, mis kasutab kõikset valimit.

1.2.2 Tõenäosuslikud valimid

Tõenäosuslik valim tähendab, et iga üldkogumi elemendi tõenäosus valimisse sattuda on teada ja see on suurem nullist (Blaikie ja Priest, 2019; Lagerspetz, 2017; Rämmer, 2014). Valimi moodustamisel täpseid protseduure jälgides on võimalik saavutada esinduslik valim, mille pealt saadud tulemusi on võimalik laiendada üldkogumile ning need tulemused võivad olla üldkogumi kirjeldamisel äärmiselt täpsed (Neuman, 2011). Näiteks kui sooviksime läbi viia uuringut, mis kaasaks kõiki Tartu õpilasi vanuses 12–18, leiaksime peagi, et sellise uuringu läbiviimine on äärmiselt keeruline ja kulukas. Hästi koostatud valimi põhjal on meil võimalus läbi viia sarnane uuring, kaasates üldkogumist väiksem hulk inimesi ning saada tulemused, mis oleks peaaegu

identsed sellega, kui viia läbi sama uuring kogu üldkogumi liikmete ehk kõigi Tartu õpilastega vanuses 12–18 (Neuman, 2011). Selleks, et tõenäosuslik valim moodustada, peab olema olema võimalikult täpne nimekiri üldkogumist ehk valimiraam (Fowler, 2009). Kui valimiraam ei ole täpne ja täielik, siis pole selle põhjal üldistuste tegemine õigustatud isegi siis, kui valimi moodustamisel on kasutatud tõenäosulikkude valikut (Bryman, 2016). Samas tuleb silmas pidada ka seda, et uuringutulemused on esinduslikud ainult konkreetse valimiraami osas (Bryman, 2016). Tullis tagasi eeltoodud näite juurde, mille valimiraamiks olid Tartu õpilased vanuses 12–18: kui sooviksime uurida näiteks nende rahulolu avalike spordiväljakutega, tähendab see seda, et antud tulemusi ei tohi laiendada Tartu maakonna õpilaste rahulolule avalike spordiväljakutega, kuna sel juhul poleks tulemused enam esinduslikud.

1.2.2.1 Lihtne juhuvalim

Lihtsa juhuvalimi korral on teada iga üldkogumi elemendi tõenäosus valimisse sattumiseks ning see tõenäosus on kõigi üldkogumi elementide vahel võrdne (Buckingham ja Saunders, 2004; Rämmer 2014). Selleks, et sellistele tingimustele vastata, tuleks Buckinghami ja Saundersi (2004) sõnutsi kasutada lihtsat juhuvalimit koos asendamise, mis tähendaks, et ühel üldkogumi elemendil on nii mitu korda võimalus valituks osutada, kui mitu korda valik üldkogumist tehakse. Sellist viisi kasutatakse sotsiaalteadustes nii praktilistel kui ka loogilistel põhjustel harva ning üldjuhul mõeldakse lihtsa juhuvalimi all lihtsat juhuvalimit ilma asendamiseta (Buckingham ja Saunders, 2004; Neuman, 2011). Fowler (2009) kirjeldab lihtsat juhuvalimit ilma asendamiseta kui üldkogumist pimesi valiku tegemist ning kui element on juba korra valimisse sattunud, tal enam selleks võimalust pole. Tavapraktikas kasutatakse lihtsa juhuvaliku tegemiseks arvutiprogramme, mis põhinevad juhuslike arvude tabelil või juhuslike arvude genereerimisel nii, et igale üldkogumi elemendile omistatakse arv, mis esineb vaid ühe korra (Neuman, 2011).

1.2.2.2 Süstemaatiline juhuvalim

Süstemaatilise juhuvalimi puhul pole vaja üldkogumi elemente juhuslikustada, vaid valik tehakse üldkogumist uurija poolt paika pandud sammu alusel sellise järjekorra alusel, nagu elemendid üldkogumis juba eelnevalt on (Bryman, 2016; Rämmer, 2014). Blaikie ja Priest (2019) rõhutavad, et süstemaatilise juhuvalimi puhul on ainuke juhuslik osa protsessist esimese elemendi valimine üldkogumist – edasine on juba ette määratud, näiteks iga viies või kümnes üldkogumi element.

Seetõttu on eriti oluline, et valikuraamis ei esineks süstemaatilisust, kuna sellisel juhul võib valim osutada äärmiselt kallutatuks (Buckingham ja Saunders, 2004). Bryman (2016) toob välja, et süstemaatilise valikuraami puhul oleks parim võimalus valikuraam ümber korraldada viisil, et seal ei esineks kindlat mustrit.

1.2.2.3 Stratifitseeritud juhuvalim

Stratifitseeritud juhuvalimi korral jagatakse üldkogumi elemendid kindlate tunnuste alusel (näiteks sugu ja vanus) ühesugustesse rühmadesse ja edasine valik tehakse rühmade seest vastavalt nende proportsioonile üldkogumis järgides lihtsa juhuvalimi põhimõtteid (Blaikie ja Priest, 2019; Buckingham ja Saunders, 2004). Selline viis kindlustab, et iga rühm on esindatud vastavalt oma proportsioonile üldkogumis (Fowler, 2009). Mõnikord võib juhtuda, et soovitakse lähemalt uurida mõnda rühma, mille esindatus üldkogumis on väike, mistõttu satuks sellise rühma elemente proportsionaalsel valikul valimisse väga vähe ning seetõttu oleks selle rühma kohta hilisem analüüsi teostamine ja tulemuste põhjal üldistuste tegemine keeruline (Blaikie ja Priest, 2019; Buckingham ja Saunders, 2004). Sellisel juhul võidakse teadlikult väikeste rühmade proportsioone valimis suurendada, et tagada piisav alamkogumi suurus (Blaikie ja Priest, 2019; Buckingham ja Saunders, 2004). Blaikie ja Priest (2019) rõhutavad, et kui proportsionaalne valik ei ole tehtud kõigis rühmades, ei tohi neid rühmi enne analüüsis kasutada, kui rühmad on kaalutud proportsionaalseks üldkogumi suhtes – vastasel juhul rikutakse juhuvalimi põhimõtteid, mis tähendab, et igal üldkogumi liikmel polnud võrdset võimalust valituks osutada ning sellisel juhul käsitletakse iga moodustatud alamkogumit kui eraldi üldkogumit.

1.2.2.4 Klastervalim

Klaster on ühik, mis sisaldab endas üldkogumi elemente ning mida võib käsitleda kui üldkogumit (Blaikie ja Priest, 2019; Neuman, 2011). Üldjuhul on klastervalim mitmetasandiline, mis tähendab, et esmalt moodustatakse juhuvalimi teel esmane klaster või klastrid ning seejärel tehakse nende seest omakorda valik järgides ülaltoodud juhuvalimite printsiipe (Blaikie ja Priest, 2019; Neuman, 2011). Klastervalim on lahenduseks juhul, kui uuritavast üldkogumist pole saada adekvaatset valimiraami või kui uuritavad elemendid on geograafiliselt hajutatud ning iga elemendini jõudmine oleks äärmiselt aeganõudev ning kulukas (Fowler, 2009; Neuman, 2011). Selleks, et igal üldkogumi elemendil oleks võrdne võimalus valituks osutada, peaksid klastrid olema ühesuurused,

mis on tavapraktikas raskesti saavutatav (Blaikie ja Priest, 2019). Sellise olukorra lahendamiseks tuleks klastrid jagada umbkaudsete suuruste järgi ühesugustesse rühmadesse ning teha edasine valik rühmasiseselt vastavalt oma proportsioonile üldkogumis järgides lihtsa juhuvalimi põhimõtteid (Blaikie ja Priest, 2019). Lahenduseks võib olla ka hilisem klastrite kaalumise, kuid see võib osutuda keerukaks (Blaikie ja Priest, 2019). Blaikie ja Priest (2019) rõhutavad, et mitmetasandilise valimi puhul, nagu seda on tihti klastervalim, peab valimit disainides olema väga hoolikas, kuna igal tasandil on oht valimivea tekkeks, mis võib lõppkokkuvõttes viia selleni, et valim ei ole enam esinduslik ning valimi pealt tehtud järeldusi ei saa laiendada üldkogumile.

1.2.3 Mittetõenäosuslikud valimid

Mittetõenäosuslik valim tähendab, et iga üldkogumi elemendi võimalus valimisse sattuda ei ole teada või see võimalus puudub üldse (Blaikie ja Priest, 2019; Vehovar, Toepoel ja Steinmetz, 2016). Kuna iga üldkogumi elemendi tõenäosus valimisse sattuda ei ole teada, ei ole selliste valimite puhul õigustatud statistiliste näitajate arvutamine, nagu seda on veapiir ning seetõttu ei saa me olla kindlad, mil määral on valim üldkogumi osas esinduslik (Vehovar, Toepoel ja Steinmetz, 2016). Samad autorid toovad välja, et ka algupärasest tõenäosuslikust valimist võib saada mittetõenäosuslik valim, kui valimiraam ei vasta üldkogumile või vastamismäär on väga madal.

Mittetõenäosuslikke valimeid kasutatakse laialdaselt ning teatud gruppide ja juhtumite puhul on see igati õigustatud ja sageli ainus viis, kuidas uurimust läbi viia. Nii Blaikie ja Priest (2019) kui ka Neuman (2011) toovad välja, et mittetõenäosuslikke valimeid kasutatakse tihti kvalitatiivsete uurimismeetodite puhul, kui soovitakse uurida teatud grupe, subkultuure ja juhtumeid süvitsi, avastada uusi sotsiaalseid fenomene ja avada uusi teoreetilisi seisukohti. Mittetõenäosuslikku valimit kasutatakse ka juhul, kui üldkogumi elementidest pole täielikku nimekirja ja seetõttu pole tõenäosuslikku valimit võimalik moodustada (Blaikie ja Priest, 2019). Lagerspetz (2017) toob välja, et mittetõenäosuslikke valimeid kasutatakse erinevate turu-uuringute, ajaleheküsitluste ning iseselekteruva vastajaskonnaga veebiküsimustike puhul. Tegemist pole millegi lubamatuga, seni kuni uuringu- või küsitlustulemusi esitledes on seda öeldud ning ei üritata sihilikult tulemusi laiemale kogumile üldistada. Järgnevalt tutvustatakse lähemalt mõningaid laialdasemalt kasutatavaid mittetõenäosuslikke valimeid.

1.2.3.1 Kvootvalim

Kvootvalim on valim, mille puhul esmalt määratakse rühmad, kuhu uuritavad elemendid sarnaste tunnuste põhjal jagatakse (näiteks sugu ja vanus) ning seejärel täidetakse rühmad eelnevalt ettemääratud kvootide alusel (Neuman, 2011; Rämmer, 2014). Oma olemuselt on kvootvalim sarnane stratifitseeritud valimiga, kuid erinevalt stratifitseeritud valimist ei toimu elementide valimine juhuslikult, vaid uurija valikul (Bryman, 2016). Juhul kui algselt disainitud valim on tõenäosuslik, kuid rühmade täitmisele seatakse kvoodid, mille täitmine jääb uurija või intervjuueerija kätte, on tegemist samuti kvootvalimiga (Vehovar, Toepoel ja Steinmetz, 2016).

Kvootvalim annab uurijale võimaluse moodustada valim mingite tunnuste osas (näiteks sugu ja vanus) vastavalt nende tunnuste jaotusele üldkogumis (Buckingham ja Saunders, 2004). Seetõttu peetakse kvootvalimit tõenäosuslike valimite järel teiseks parimaks variandiks, mida kasutada, kui puudub adekvaatne valikuraam või ressursid tõenäosusliku valimi alusel uuringu läbiviimiseks (Buckingham ja Saunders, 2004; Neuman, 2011). Blaikie ja Priest (2019) toovad välja, et hästi disainitud kvootvalim võib anda sarnaseid tulemusi tõenäosusliku valimiga, mille vastamismäär on madal. Seda kinnitab Yang ja Banamah'i (2014) läbiviidud eksperiment, millest selgus, et statistilised erinevused tõenäosusliku valimi ja kvootvalimi vahel tulid välja alles siis, kui kvootvalimit võrreldi tõenäosusliku valimi tulemustega, mis saadi peale teise ja kolmanda meeldetuletuse saatmist. Ent tuleb silmas pidada, et kvootvalimit ei saa oma mittetõenäosuslike omaduste poolest võrdsustada tõenäosuslike valimitega. Isegi kui uurija on kvootvalimi jaoks moodustanud sotsiaaldemograafilised rühmad täitnud proportsionaalselt üldkogumile (näiteks kasutades rahvaloenduse statistikat), jääb kvootide jaoks elementide leidmine uurija kätte, mistõttu on keeruline hinnata, mil määral valimisse sattunud elemendid erinevad üldkogumist ning mil määral on valim üldkogumi osas esinduslik (Buckingham ja Saunders, 2004). Tihti täidetakse kvoodid nende respondentidega, kes on lihtsasti kättesaadavad ning altimad vastama, mis tähendab, et nad võivad oluliselt erineda üldkogumist (Bryman, 2016). Kvootvalimit kasutatakse sageli turu- ja tarbijauuringutes (Bryman, 2016; Buckingham ja Saunders, 2004).

Vehovar, Toepoel ja Steinmetz (2016) toovad välja, et spetsiifilisi modelleerimismeetodeid kasutades võib olla võimalik hinnata, mil määral valimisse sattunud elemendid erinevad üldkogumist teatud tunnuste alusel, kuid selle teostamine nõuab uurijalt täpsemaid andmeid

valikuraami osas, mis tulenevalt kvootvalimi disanimisest ei pruugi olla olemas ning samuti ka uurija suurt oskuslikkust ning ressursse.

1.2.3.2 Mugavusvalim

Nagu nimigi ütleb, tähendab mugavusvalim seda, et valimisse valitakse elemendid, kes või mis on uurijale lihtsasti ligipääsetavad ja kättesaadavad (Bryman, 2016; Neuman, 2011). Eri autorid (Bryman, 2016; Neuman, 2011) toovad välja, et mõningatel juhtudel on sellise valimi kasutamine vastuvõetav, nagu näiteks tulevase uuringu väljatöötamiseks või uurimisinstrumendi testimiseks, kuid Bryman (2016) rõhutab, et ka selleks on paremaid valimeid. Kõige tavapärasemad mugavusvalimid on: televisiooniprogrammid, mis paluvad vaatajatel helistada ja valida oma eelistus ning ajalehtede- ja ajakirjade veebiväljaannete lugejaküsitlused, milles palutakse lugejatel oma eelistus valida (Blaikie ja Priest, 2019; Neuman, 2011). Isegi kui sellistele küsitlustele vastajaid on palju (tuhandeid või mitmekümneid tuhandeid), ei ole üldistuste tegemine õigustatud, kuna me ei tea, mil määral respondendid erinevad üldkogumist (Neuman, 2011) – mitte kõik ajalehtede lugejad ning televisiooniprogrammi vaatajad ei pruugi sel konkreetsel päeval seda teha ning seetõttu pole teada, kes täpselt moodustavad üldkogumi ning milline on üldkogumi liikmete kaasamistõenäosus (Blaikie ja Priest, 2019). Blaikie ja Priest (2019: 172) leiavad, et „mugavusvalimi kasutamine viitab uurija laiskusele ja naiivsusele“. Bryman (2016) aga leiab, et teatud juhtudel on mugavusvalimi kasutamine õigustatud – seda näiteks juhul, mil tekib liiga hea võimalus andmete kogumiseks, et seda käest lasta. Sama autor toob välja, et kogutud andmete põhjal ei tohiks teha üldistusi, kuid andmed võivad aidata luua seoseid varasemate uuringutega ning pakkuda alust edasisteks uuringuteks.

1.2.3.3 Sihipärane valim

Sihipärane valim on selline valim, mille puhul uurija valib oma uurimiseesmärki silmas pidades välja üldkogumi kõige sobivamad elemendid (Rämmer, 2004). Eesmärgiks võib olla nii üldkogumi kõige tüüpilistemade elementide leidmine kui ka teatud tüüpi erilisemate või tüüpilistest elementidest hälbivate elementide leidmine (Blaikie ja Priest, 2019; Neuman, 2011). Valikut tehes võib uurija sobivate elementide leidmiseks kasutada nii oma ekspertteadmisi, kus ja kuidas selliseid elemente leida, kui ka konsulteerida vastavate valdkondade ekspertidega (Blaikie ja Priest, 2019; Bryman, 2006).

1.2.3.4 Lumepallivalim

Lumepallivalimi puhul on uurijal tarvis leida üks või üksikud respondendid, kes juhatavad ta järgmiste sobivate respondentideni (Neuman, 2011). Sellest ka nimi lumepallivalim – lumepall saab alguse väiksena, kuid seda lumes edasi veeretades kasvab aina suuremaks. Lumepallivalimit kasutatakse erinevate gruppide uurimiseks, kelle puhul valikuraam puudub (Blaikie ja Priest, 2019; Bryman, 2016). Sellised grupid võivad olla näiteks erinevate subkultuuride esindajad (Rämmer, 2014) või narkootikumide tarvitajad (Blaikie ja Priest, 2019).

1.2.4 Valimi suurus

Mitmed autorid (Blaikie ja Priest, 2019; Bryman, 2016; Fowler, 2009) toovad välja, et valimit disainides on kõige sagedasem küsimus, kui suur peaks valim olema. Sellele küsimusele ammendavat vastust anda on keeruline, kuna ühene vastus puudub – otsustamisel peaks lähtuma mitmetest erinevatest punktides, mida järgnevalt lühidalt tutvustan.

1.2.4.1 Valimi suurus tõenäosuslike valimite puhul

Nii Fowler (2009) kui ka Blaikie ja Priest (2019) toovad välja, et valimi suurus ei ole võrdne teatud kindla protsendiga üldkogumist – see, et valimi suurus peaks olema 1%, 5% või 10% üldkogumist on valearusaam, mis on küllaltki levinud. Blaikie ja Priest (2019) toovad välja, et ka väga suure üldkogumi puhul on võimalik teha üldistusi üldkogumiga võrreldes väga väikse valimi korral.

Tõenäosusliku valimi puhul, mille põhjal soovime teha üldistusi üldkogumile, peaksime alustama küsimusest, kui suurt veapiiri ja millisel usaldusnivool oleme valmis aktsepteerima (Buckingham ja Saunders, 2004). Veapiir näitab, kui palju võib valimi alusel leitav näitaja, näiteks protsentnäitaja ehk osakaal, erineda selle tegelikust väärtusest üldkogumis valimi juhuslikkuse tõttu (Toepoel, 2016). Ehk teisisõnu väljendab veapiir vahemikku, millesse leitava näitaja hinnang langeb (Toepoel, 2016: 61). Maksimaalne veapiir näitab poolt veapiiri laiusest (Freund jt, 2010) ning on tihti väljendatud märgiga \pm . Veapiiri arvutamise aluseks võetakse mingi usaldusnivoo (tavaliselt 95%), millega seatakse eeldus saadava veapiiri tõepärasusele (Toepoel, 2016). Võttes üldkogumist korduvalt, näiteks 100 korda juhuvalikuga sama suure valimi ja arvutades igaühe puhul neist protsentnäitaja veapiiri usaldusnivool 95%, jääks 95 valimi puhul sajast protsentnäitaja erinevus selle tegelikust väärtusest üldkogumis veapiiri sisse (O'Brien ja Yi, 2016; Toepoel, 2016).

Maksimaalselt viie valimi puhul saajast võib valimi alusel saadud protsentnäitaja väärtus seevastu erineda tegelikust väärtusest rohkem kui veapiiri võrra (O'Brien ja Yi, 2016; Toepoel, 2016). Samad autorid toovad välja, et võttes samast üldkogumist suurema valimi, on veapiir samal usaldusnivool arvatuna madalam kui väiksema valimi korral. Eelnevalt väljatoodu kinnitab, et valimit suurendades suureneb valimi põhjal saadavate tulemuste täpsus. Järgnevalt esitan mõned näited, kui suurt valimit oleks vaja lihtsa juhuvalimi korral tulenevalt maksimaalsest veapiirist usaldusnivool 95%: veapiiril 5% vajaksime valimit suurusega 384, veapiiril 3% valimit suurusega 1067 ja veapiiril 1% valimit suurusega 9604 (Toepoel, 2016).

Olulise punktina tuleb veel silmas pidada, kui homogeenne on üldkogum – ühetaolise üldkogumi puhul vajab uurija oluliselt väiksemat valimit kui juhul, mil uuritavad elemendid on uuritavate tunnuste poolest heterogeensed (Blaikie ja Priest, 2019). Eeltoodud valimi suurused on arvatud eeldusel, et respondentide küsimustele antavate vastuste variatiivsus on suur, mis tähendab, et vastajad annavad pigem ühetaolisi või erinevaid vastuseid (Buckingham ja Saunders, 2004). See tähendab, et uurija eeldab, et kahe vastusevariandiga küsimuse puhul 50% respondentidest vastab ühtmoodi ja 50% respondentidest teistmoodi (Buckingham ja Saunders, 2004). Kui üldkogum on homogeenne ning uurija võtab eelduseks, et respondentide küsimustele antavate vastuste variatiivsus on seetõttu väiksem, võib valida ka julgema lähenemise ning kasutada näiteks 80/20 jaotust, mis tähendab, et 80% respondentidest vastab ühtmoodi ja 20% respondentidest teistmoodi (Buckingham ja Saunders, 2004). Sellisel juhul vajaks uurija lihtsa juhuvalimi korral 95% usaldusnivool samade veapiiridega (5%, 3% ja 1%) oluliselt väiksemaid valimeid (Toepoel, 2016).

Valimi suuruse disanimisel tuleks mõelda ka sellele, millist valimi alatüüpi plaanitakse kasutada. Keerukamate valimitüüpide korral ei kehti valimi suuruse arvutamisel samad põhimõtted kui lihtsa juhuvalimi puhul. Stratifitseeritud juhuvalimi korral on üldkogum eelnevalt jagatud kindlate tunnuste alusel rühmadesse ning edasine valik tehakse rühmasiseselt järgides lihtsa juhuvalimi põhimõtteid (Blaikie ja Priest, 2019; Buckingham ja Saunders, 2014). Kuna moodustatud rühmad on homogeened (näiteks moodustavad rühmad sarnases vanuses inimesed), on iga rühma jaoks vajalik valimi suurus (ning seetõttu ka kogu valimi suurus) väiksem, kui seda oleks lihtsa juhuvalimi korral, mil eelnevat rühmitamist ei ole tehtud (Bryman, 2016; Neuman, 2011). Klastervalim on üldjuhul mitmetasandiline, mis tähendab, et esmalt moodustatakse juhuvalimi teel esmane klaster või klastrid ning seejärel tehakse nende seest omakorda valik järgides lihtsa

juhuvalimi printsiipe (Blaikie ja Priest, 2019; Neuman, 2011). Seetõttu on klastervalimi puhul igal tasandil oht valimivea tekkeks (Blaikie ja Priest, 2019) ja sama täpsete hinnangute andmiseks kui juhuvalimi või stratifitseeritud valimi korral on klastervalimi kasutamisel vaja suuremat valimit.

Buckingham ja Saunders (2004) rõhutavad, et väikeste valimite puhul on valimi suurendamine igati tervitatav, kuna see tagab tulemuste üldistamisel palju suurema täpsuse, ent suurte valimite puhul (1000+) väheneb valimi suurendamisel tehtavate üldistuste täpsus väga aeglaselt ja sageli loobutakse 1% valimivea saavutamisest, kuna see oleks ebaproportsionaalselt ressursimahukas ettevõtmine. Uurija peab lisaks valimi suurust planeerides arvestama, kui kõrgeks hindab ta oma potentsiaalset vastamismäära (Bryman, 2016). Kui uurija hindab, et tema vastamismäär võiks jääda 60% juurde, tuleks arvestada 40% suurema valimiga, kui see oli algselt planeeritud – vastasel juhul ei ole valim enam üldkogumi osas esinduslik (Bryman, 2016).

Lisaks tuleks valimi suurust planeerides mõelda veel andmeanalüüsiga seotud tingimustele, mida on vaja täita. Kui uurija soovib oma algse valimi põhjal teha sügavamaid järeldusi, tuleb tal valim jagada alamvalimiteks (kasutusel ka alamgrupp) – näiteks uurides suitsetajaid võib uurija tahta vaadata, kas ka suitsetajate vanemad suitsetasid ning jagada nad veel omakorda sotsiaalsetesse klassidesse (Buckingham ja Saunders, 2004). See võib kaasa tuua asjaolu, et algne esinduslik valim on lõpuks jagatud nii väikesteks osadeks, et selliste tulemuste põhjal on üldkogumile üldistatavaid seoseid või erinevusi raske tuvastatada (Neuman, 2011), mistõttu tuleks sellise analüüsi tegemiseks planeerida suurem valim.

Käesolevas alapeatükis kirjeldatud valimi disainimise põhimõtted on enamlevinud rusikareeglid, mida valimi disainimisel järgitakse. Sageli saab uuringu läbiviimisel määravaks see, kui suured ressursid uurijal on kasutada ning selle tõttu tuleb valimi disainimisel teha mõningaid mööndusi (Buckingham ja Saunders, 2004). See võib tähendada, et uurija otsustab suurema valimi nimel kasutada silmast-silma andmekogumismeetodi asemel soodsamat andmekogumismeetodit nagu veebiküsimustik või telefoniintervjuu (Buckingham ja Saunders, 2004). Kulude vähendamiseks on võimalik leppida ka väiksema valimiga, kuid sel juhul peab uurija olema teadlik piirangutest, mis võivad tekkida hilisemal andmeanalüüsil ja saadud tulemuste üldistamisel üldkogumile (Buckingham ja Saunders, 2004). Blaikie ja Priest (2019) toovad välja, et kui uurija peab kulude kärpimiseks valimit vähendama nii palju, et seetõttu ei ole võimalik uurimisküsimustele vastata, tuleks uuringut muuta või see edasi lükata kuni vajalike ressursside tekkimiseni.

Lisaks valimi disainimise vigadele tuleb arvestada veel erinevate teiste vigadega, mida on võimalik kogu uuringu käigus teha. Näiteks mõjutavad uuringu tulemusi küsimuste ülesehitus ning intervjuude läbiviimine (American Association for..., i.a.). Kogenud uurija peaks uuringut planeerides arvestama kõigi vigadega, mis uuringu käigus võivad tekkida. Tõenäosusliku valimi kasutamine ei pruugi tagada tulemuste esinduslikkust, kui uuringu käigus on tehtud teisi vigu, mis jäävad tähelepanuta.

1.2.4.2 Valimi suurus mittetõenäosuslike valimite puhul

See, kui suurt valimit vajavad mittetõenäosusliku valimiga uuringud, sõltub sellest, millist andmeanalüüsi soovitakse kasutada (Blaikie ja Priest, 2019). Kvantitatiivse andmeanalüüsi puhul, mil soovitakse tuvastada või ümber lükata tunnuste vahelisi seoseid võrreldes üldkogumiga, võib uurija vajada teatud valimi suurust, mille põhjal selliseid järeldusi teha (Vehovar, Toepoel ja Steinmetz, 2016) ning see kehtib ka mittetõenäosuslike valimite puhul. Küll aga tuleb silmas pidada, et mittetõenäosuslike valimite korral pole vajalik ega ka õigustatud veapiiri arvutamine, kuna me ei saa nende tulemuste puhul laiema üldkogumi kohta midagi kindlat väita. Vehovar, Toepoel ja Steinmetz (2016) toovad välja, et mittetõenäosuslike valimite puhul oleks mõistlik uuringu tulemusi esitledes kasutada teistsugust terminoloogiat kui tõenäosuslike valimite puhul, et mitte lugejaid eksitada.

Kui mittetõenäosuslike valimite puhul soovitakse kasutada kvalitatiivset andmeanalüüsi, on soovitusliku valimi suuruse määratlemine keeruline. Sageli seda ei tehtagi, vaid lähtutakse uurija subjektiivsest hinnangust ning ajalistest- ja rahalistest ressurssidest, mis uurijal on võimalik uurimuse läbiviimiseks panustada (Blaikie ja Priest, 2019). Kvalitatiivse intervjuu abil andmete kogumise puhul ning kvalitatiivse sisuanalüüsi läbiviimisel sõltub intervjuude arv nii uurimisküsimustest kui ka sellest, kui süvitsi midagi uuritakse (Bryman, 2016). Bryman (2016) kirjutab, et mõningatel juhtudel, kui uuritakse süvitsi näiteks elulugusid, võib olla piisav juba üks kuni kaks intervjuud. Üldisemad uurimisküsimused vajavad suuremaid valimeid kui kitsamad uurimisküsimused (Bryman, 2016). Bryman (2016) toob veel ühe punktina välja, et valimi suurus võib selguda alles uuringu käigus – andmeid kogutakse seni, kuni uurija tunneb, et on saavutatud andmete küllastumine ehk täiendavad intervjuud ei anna enam uut infot.

PROBLEEMISEADE

Uuringute läbiviimine eeldab ühiskonnauurijatelt teatud metoodikareeglitest kinnipidamist. Neist reeglitest kinnipidamise olulisust rõhutab ka Eesti Sotsioloogide Liidu eetikakoodeks (Eesti Sotsioloogide..., 2021), mille peatükid viis ja kuus sätestavad, et hoolimata uuringu tellijast tuleb uuringu tegijal lähtuda professionaalse uuringu korraldamise põhimõtetest, mis muuhulgas tähendab, et uurija ei tohiks nõustuda läbi viima alarahastatud projekte, kui alarahastuse tõttu võib kannatada uuringu kvaliteet (Eesti Sotsioloogide..., 2021). Samuti tuleb „uuringut planeerides teha kõik endast olenev, et vältida kallutatud andmete ja tulemuste saamist“ (Eesti Sotsioloogide..., 2021, paragrahv 4.2).

Mujal maailmas läbiviidud uuringud näitavad, et asjatundlik valimi planeerimine ning valimiga seotud piirangute arvestamine on äärmiselt oluline, et vältida uuringutulemuste põhjal valejäreldeste tegemist. Onwuegbuzie ja Leech (2010) uurisid mainekas kvalitatiivsete uurimismeetodite ajakirjas „*The Qualitative Report*“ ilmunud artikleid ning leidsid kvantitatiivse andmeanalüüsi abil, et perioodil 1990–2010 ilmunud 125 empiirilisesest artiklist tegid 29,6% uuringute autoritest üldistusi suuremale üldkogumile, kui võimaldas nende valim, ning mõningad autorid andsid üksikute juhtumite põhjal isegi üldiseid soovitusi edasisteks praktikateks ning poliitika (*policy*) mõjutamiseks.

Seda, kuidas mittetõenäosuslik valim (ja ka halvasti/valesti disainitud tõenäosuslik valim) võib anda kallutatud tulemused, ilmestab hästi 1948. aastal läbiviidud USA presidendivalimiste eelne küsitlus (Battaglia, 2008). Küsitluses kasutati kvootvalimit, mis tähendas, et intervjuerijatel tuli täita teatud kvoodid tulenevalt vastajate soost, rassist, vanusest jne, kuid kvootide täitmiseks anti intervjuerijatele vabad käed, mistõttu sattus uuringusse ebaproportsionaalselt suurem hulk vabariiklaste kandidaadi toetajaid ning küsitluse tulemused osutusid valeks (Battaglia, 2008).

Eelnevalt väljatoodule ning kirjanduse ülevaatele tuginedes saab kindlalt väita, et valimi disainimine on uuringu õnnestumise kohapealt väga oluline. Mittetõenäosusliku valmi kasutamine ei ole midagi lubamatut, kuid selle põhjal üldistuste tegemisel tuleb olla äärmiselt ettevaatlik. Samuti peaks poliitikate kujundajad olema ettevaatlikud selliste uuringute alusel antud sisendite põhjal poliitikate muutmiseks ja mõjutamiseks.

Igal aastal viiakse Eestis Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbi mitmeid sotsioloogilisi meetodeid kasutavaid rakendusuuringuid, mis on sisendiks erinevate sotsiaalsete probleemidega tegelemisel ja poliitikate kujundamisel. Seni puudub teadmine, kas uuringutes kasutatud valimite põhjal tehtud üldistused on õigustatud, seda just arvestades valimi esinduslikkust. Käesoleva uurimistö eesmärk on teada saada, kas Eestis 2011.–2021. aastal Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbiviidud sotsiaalvaldkonna rakendusuuringute valimid on kooskõlas kasutatud andmekogumismeetoditega ning kas nende valimite põhjal tehtud üldistused on õigustatud.

Bakalaureusetöö eesmärgist tulenevalt on töös püstitatud järgnevad uurimisküsimused:

1. Missuguseid valimitüüpe (tõenäosuslik/mittetõenäosuslik) kasutatakse 2011.–2021. aastal Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbiviidud sotsiaalvaldkonna rakendusuuringutes?
2. Kas antud uuringute põhjal tehtud üldistused üldkogumile on õigustatud, arvestades valimi esinduslikkust üldkogumi suhtes?
3. Millised on peamised valimite koostamisel tehtud vead Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbiviidud sotsiaalvaldkonna rakendusuuringutes?

2. METOODIKA

2.1 Valim

Käesoleva uurimistöö üldkogumi moodustasid Sotsiaalministeeriumi tellimusel viimasel kümnel aastal (2011–2021) sotsiaalvaldkonnas läbiviidud sotsioloogilisi andmekogumismeetodeid kasutavad rakendusuuringud ning analüüsid, milles uuringus osalejad olid olnud aktiivselt ja teadlikult kaasatud. Tööst jäid välja täielikult Sotsiaalministeeriumi enda analüütikute poolt läbiviidud uuringud ja analüüsid, kuna sellisel juhul polnud tegemist tellitud rakendusuuringutega. Samuti ei kuulunud antud uurimuse raames üldkogumisse uuringud ja analüüsid, mille käigus ei olnud inimestelt täiendavalt andmeid kogutud. Eelmainitud uuringud ja analüüsid põhinesid sellisel juhul peamiselt arhiiviallikatel, valdkonda puudutavatel seadustel ja määrustel, varasemalt läbiviidud uuringutel jne.

Enne valimi moodustamist edastas in Sotsiaalministeeriumile päringu, milles täpsustasin, kas Sotsiaalministeeriumi kodulehel on üleval täielik nimekiri sotsiaalvaldkonnas Sotsiaalministeeriumi tellimusel või osalusel läbiviidud uuringutest ja analüüsides. Sain kinnituse, et kõik uuringud ning analüüsid lisatakse kodulehele, kui need on valminud ning töö on Sotsiaalministeeriumi poolt vastu võetud. Kuna osad 2021. aastal tellitud uuringud võivad olla veel töös, siis kuuluvad antud uurimistöö valimisse need sotsiaalvaldkonna uuringud ja analüüsid, mis olid Sotsiaalministeeriumi koduleheküljel avaldatud hiljemalt aprillis 2022. aastal.

Kokku oli 2011.–2021. aasta aprillini Sotsiaalministeeriumi tellimusel või osalusel läbiviidud uuringuid ja analüüse 48. Nendest osutus käesoleva töö jaoks sobivaks 38 (vt Lisa 1) ning välja jäi 10 (vt Lisa 2). Töö jaoks mitesobivateks hindasin uuringud, mis olid läbiviidud Sotsiaalministeeriumi enda analüütikute poolt. Samuti jäid kõrvale uuringud, milles inimestelt täiendavaid andmeid ei kogutud. Antud töö valimi on kõikne valim, kuna töö käigus on uuritud kõiki üldkogumi elemente (Bryman, 2016).

2.2 Meetod

Bakalaureusetöös olen kasutanud kontentanalüüsi. Kontentanalüüs võimaldab tekstilised andmed taandada süstemaatiliselt ja objektiivselt mõõdetavateks ühikuteks, mida on võimalik

kvantitatiivselt analüüsida (Bryman, 2016). Analüüsiks kasutatakse uurija poolt koostatud kodeerimisjuhendit (Lagerspetz, 2017). Kodeerimisjuhend kirjeldab väga täpselt, mida ja kuidas analüüsi käigus mõõdetakse ja milliste numbriliste väärtustega tulemused tähistatakse, mistõttu on hiljem võimalik kogutud andmeid statistiliselt analüüsida (Neuman, 2011). Bryman (2016) rõhutab, et kuigi üksikud kodeerijad ei seisa silmitsi kodeerijate vahelise kooskõla probleemiga, on siiski kodeerimise usaldusväärsuse tagamiseks vaja välja töötada üksikasjalik kodeerimisjuhend. Sellega näitab uurija, et ta on olnud oma analüüsi tehes süstemaatiline ning tulemused oleksid samad ka siis, kui analüüsi kordaks teine uurija (Lagerspetz, 2017).

Kontentanalüüsil eristatakse kahte lähenemist: teksti nähtava sisu ja teksti peidetud sisu analüüsimist (Lagerspetz, 2017). Teksti nähtava sisu analüüsi näol on tegemist tekstist kindlate sõnade või fraaside otsimise ja loendamisega (Neuman, 2011). Nähtava sisu analüüsimist peetakse väga usaldusväärseks meetodiks, kuna eksimusruumi on vähe – sõna kas esineb tekstis või ei esine (Neuman, 2011). Teksti peidetud sisu analüüsil ei otsita ja loendata kindlaid sõnu ja fraase, vaid analüüsitakse teksti otseselt välja ütlemata sisu, mis on sellegipoolest teksti vastuvõtja jaoks selge ja arusaadav (Lagerspetz, 2017). Peidetud sisu analüüsil kasutab uurija oma varasemaid teadmisi esitatava sisu kohta, mistõttu ei peeta meetodit sama usaldusväärseks kui nähtava sisu analüüsimist (Lagerspetz, 2017; Neuman, 2011).

Bryman (2016) näeb kontentanalüüsi kitsaskohana kodeerimisjuhendi koostamist, milles on alati mõningal määral sees kodeerija omapoolseid tõlgendusi. Ühe piiranguna toob Bryman (2016) veel välja, et kontentanalüüsi abil ei saa vastuseid „miks?“ küsimusele ning tulemuste üle on võimalik ainult spekuloida.

Neumani (2011) hinnangul on kontentanalüüs hea meetod analüüsima suurt hulka tekstilist sisu, mis on hajutatud ning ei ole lihtsa vaatlusega nähtav. Seetõttu sobis kontentanalüüs hästi ka minu uurimisküsimustele vastuste leidmiseks.

Käesolevas töös kasutatud kodeerimisjuhend koos muutujate ning muutujate väärtustega on välja toodud lisa 3.

2.3 Kodeerimisjuhendi koostamine ja analüüsiprotsess

Bakalaureusetöö kodeerimisjuhendi koostamisel lähtusin kirjanduse ülevaates tutvustatud kirjandusest ning püstitatud uurimisküsimustest. Antud töö teoreetiline osa toetas sobivate muutujate määramist, et jõuda uurimisküsimustele vastuste leidmiseni.

Kodeerimise esimeses etapis kodeerisin kaks uuringut, mis aitasid kaasa uute muutujate avastamisele ning muutujate väärtuste täiendamisele. Muutujate väärtusi täiendasin jooksvalt kogu analüüsiprotsessi vältel, kuna uusi uuringuid lugedes tekkis vajadus uute väärtuste järele, mida ma eelnevalt ei osanud ette näha. Näiteks sai andmekogumismeetodite alla töö lõppfaasiks 15 erinevat väärtust. Samuti täiendasin analüüsi käigus kodeerimisjuhendis muutujate määramise selgitusi. Näiteks määratlesin kontentanalüüsis süvaintervjuu individuaalintervjuuks ning rühma- ja grüpiintervjuud fookusgrupiks.

Analüüsi käigus kodeerisin nii teksti nähtavat kui peidetud sisu. Nähtavaks sisuks olid uuringu raportite pealkirjad, aasta, läbiviijad. Peidetud sisu alla kuulus enamus teisi muutujaid. Sageli oli erinevates raportites väljendatud samu tähendusi erinevate terminitega ning tihti ei olnud otsitavaid termineid nimetatud, vaid pidin nendeni oma teadmistele tuginedes teksti kirjelduse põhjal jõudma. Selliste näidetena võib tuua valimi alatüübid, mida üldjuhul ei nimetatud, vaid kirjeldati valimi moodustamise protsessi, mille põhjal otsustasin, millise valimi alatüübiga on tegu.

Üldistuste tegemisel pidasin silmas, et käesoleva uurimuse raames ei loetud huvipakkuvaks arhiiviandmetel põhinevaid uuringuid ning dokumendianalüüse, kus inimestelt täiendavalt andmeid ei kogutud. Kui uuringus oli kasutatud kombineeritud uurimisviisi ning uuringu kvantitatiivne osa tugines varasemalt kogutud andmete statistilisele analüüsile, siis jäi uuringu kvantitatiivne pool analüüsist välja. Nii sai käesoleva analüüsi käigus nii mõnestki uuringust, mis oli algselt läbiviidud kombineeritud meetodil, käesolevas töös kvalitatiivne uuring. Sellistel juhtudel oli teema süvitsi uurimiseks kasutatud uuringus kvalitatiivset osa näiteks süvaintervjuude ja fookusgrüppide näol. Muutujale M29: „Kas uuringu analüüsitava osa tulemuste põhjal on tehtud üldistusi?“ (vt Lisa 3) väärtuse andmisel lähtusin sellest, kas uuringu raportis oli intervjuude tsitaadid eristatud või teksti sees välja toodud, milline osa tulemustest on saadud kvalitatiivsel meetodil.

Andmestiku loomisel ja anlüüsimisel kasutasin statistilise andmeanalüüsi tarkvara IBM SPSS Statistics 26. Programmis määrasin muutujad (*variables*) ning andsin neile sobivad väärtused. Kui ühe muutuja alla oli vaja sisestada mitu väärtust, siis lõin selle jaoks uue alamuutuja (nt M11, M11_2, M11_3 jne). Kodeerimislehe ülesannet täitis programmis andmevaate leht, kuhu sisestasin kodeerimise käigus muutujatele antud väärtused. Statistilist andmeanalüüsi teostades kasutasin sagedusjaotusi ning risttabeleid. Töös esitatud joonised vormistasin programmis MS Excel.

2.4 Eneserefleksioon

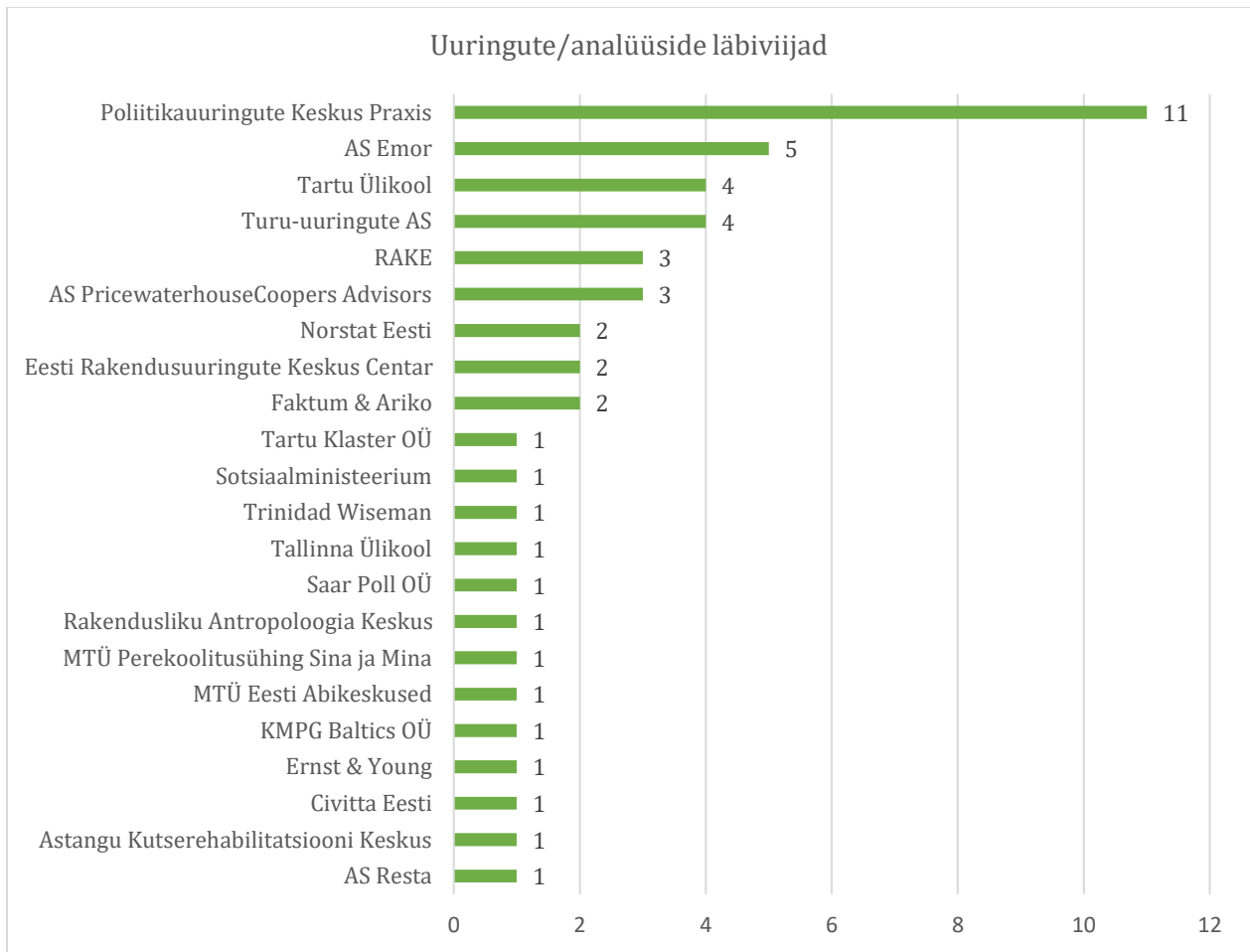
Kontentanalüüsi teostamine osutus keerulisemaks ja aeganõudvamaks, kui ma olin algselt planeerinud. Uuringu raportid olid enamasti väga pikad ning tihti ei olnud vajalik informatsioon ühest kohast leitav, vaid raportis laiali hajutatud. Ka juhul kui raportil oli olemas eraldi meetodika raport või uuringu meetodikat kirjeldav peatükk, ei sisaldanud see kogu vajaminevat informatsiooni kasutatud andmekogumis- ja anlüüsimetodite kohta. See tähendas, et raportitest vajamineva informatsiooni leidmine võttis väga kaua aega ning mitmel korral avastasin raporti hilisemal uurimisel infokilde, mis oli eelnevalt kahe silma vahele jäänud. Seetõttu usun, et käesoleva uurimistöo analüüsi teostades ei ole minu andmestik täielik ning mõne teise uurija värske pilguga võib tulla välja sobivat sisu, mis antud analüüsi käigus on jäänud märkamata.

3. TULEMUSED

Kontentanalüüsi tulemused jaotuvad kolme kategooriasse: analüüsiüksuste üldtutvustus, analüüsitud uuringutes kasutatud valimid ning analüüsitud uuringutes tehtud üldistused. Järgnevalt on välja toodud analüüsi tulemused kategooriate kaupa.

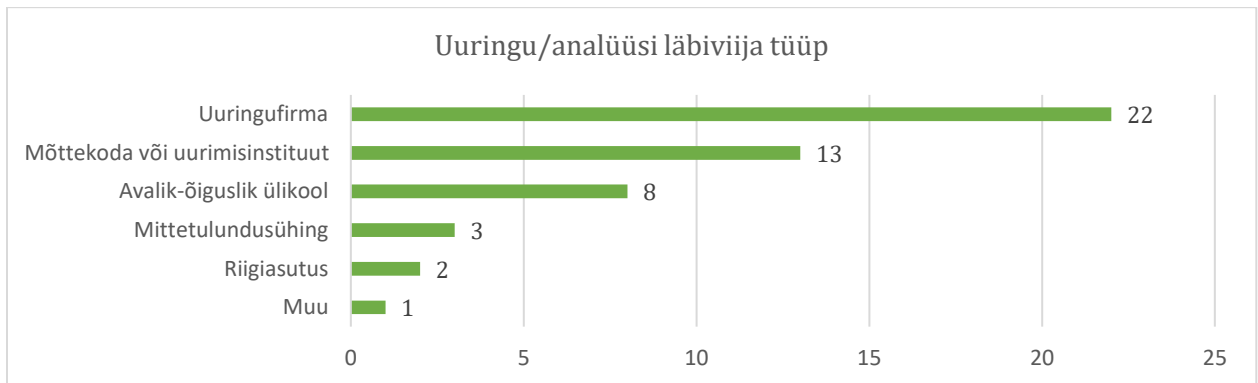
3.1 Analüüsiüksuste üldtutvustus

Valimi moodustas 38 rakendusuuringu ja analüüsi, mis olid Sotsiaalministeeriumi tellimisel viimasel kümnel aastal (2011–2021) sotsiaalvaldkonnas läbi viidud. Joonisel 1 on välja toodud uuringute ja analüüside läbiviijate sagedusjaotused. Kokku osales 38 uuringu ja analüüsi tegemisel 22 asutust, kellest ülekaalukalt enim uuringuid ja analüüse oli läbi viinud Poliitikauuringute Keskus Praxis – kokku 11 korral. Järgnes AS Emor, mis osales viie uuringu läbiviimisel, ning Tartu Ülikool ja Turu-uuringute AS, mis osalesid nelja uuringu läbiviimisel. 11 uuringu ja analüüsi läbiviimisel osales kaks tegijat. Sellistel juhtudel oli ühelt asutuselt tellitud uuringu läbiviimine ning uuringut läbiviiv asutus oli tellinud küsitluse läbiviimise asutuseväliselt. Antud töö raames püstitatud uurimisküsimustele vastamiseks on mõlemaid asutusi käsitletud uuringu läbiviijatena.

Joonis 1. Uuringuid ja analüüse teostanud asutused

Uuringuid ja analüüse teostanud asutuste tüüpide sagedusjaotused on välja toodud joonisel 2. Enim teostasid rakendusuuringu ja analüüse uurimufirmad, järgnesid mõttekojad või uurimisinstituudid ning avalik-õiguslikud ülikoolid.

Joonis 2. Uuringuid ja analüüse teostanud asutuste tüübid

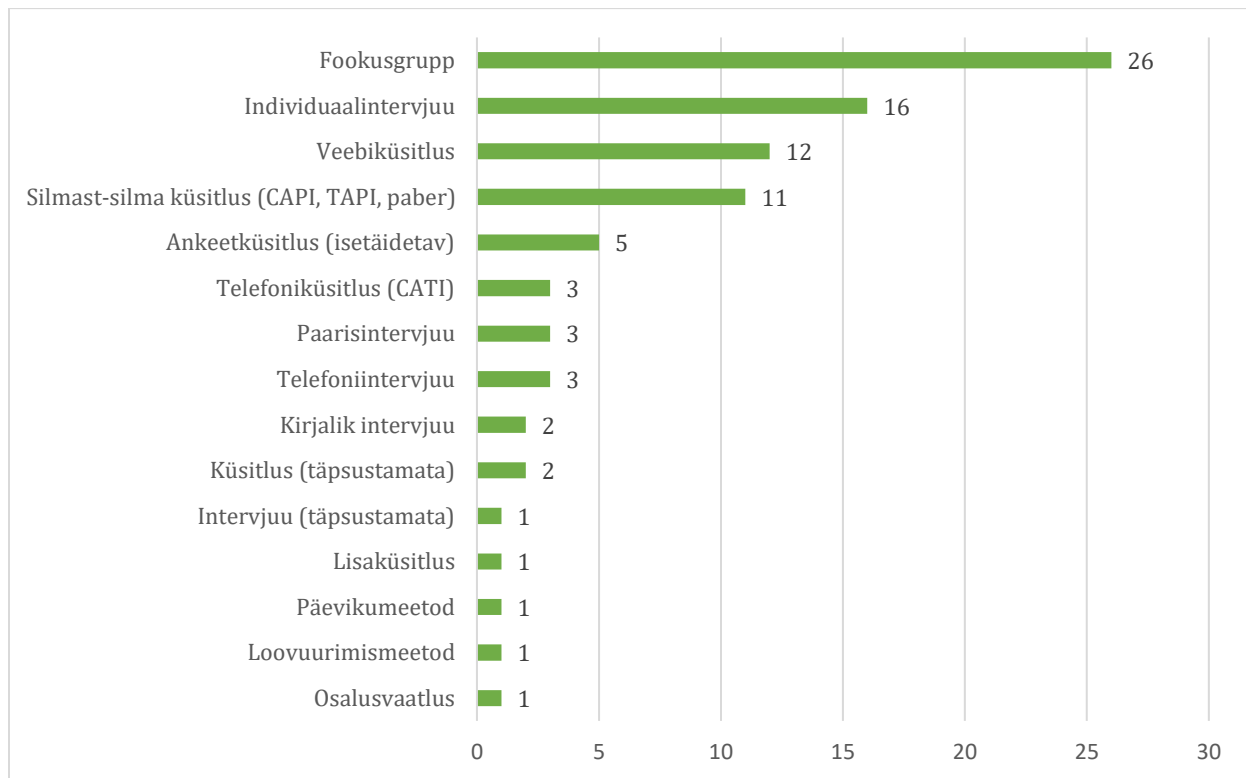
Kõikide uuringute ja analüüside puhul peale Norstat Eesti läbiviidud „Suhtumine psüühilise erivajadustega inimestesse: uuringutulemused“ (Miltton JLP, 2021) olid uuringuid kokkuvõtvad raportid Sotsiaalministeeriumi koduleheküljel kättesaadavad. Eeltoodud uuringu raport ei olnud leitav ka lihtsa Google otsinguga.

Uuringu metoodika kohta oli olemas eraldi peatükk 29 uuringu ja analüüsi raportis. Kaheksal juhul mainiti tekstis uuringu metoodikat, kuid puudus sellekohane peatükk. Hoolimata sellest, et enamusel uuringutel oli metoodika peatükk olemas, oli selles sisalduv informatsioon sageli keskine ega andnud uuringu läbiviimise kohta piisavat ülevaadet. Uuringu metoodika kirjeldus puudus täielikult Norstat Eesti läbiviidud uuringul „Suhtumine psüühilise erivajadustega inimestesse: uuringutulemused“ (Miltton JLP, 2021).

Uurimisviisidest oli enim kasutatud kvalitatiivset lähenemist, mida kasutati 16 korral. Järgnes kombineeritud uurimisviis, mida kasutati 13 korral. Kvantitatiivset lähenemist kasutati analüüsitud uuringutes ja analüüsides üheksal korral. Kvalitatiivse lähenemise kõige sagedasem kasutus tuleneb käesoleva uurimistöö spetsiifikast. Antud töö raames ei loetud huvipakkuvateks uuringuid, kus inimestelt täiendavaid andmeid ei kogutud. Sellisteks uuringuteks olid näiteks analüüsid, milles kasutati varasemate uuringute käigus kogutud andmed. Juhul kui eelmainitud andmeid oli uuringutesse ja analüüsidesse kaasatud, kuid töös sisaldus lisaks ka andmeid, mis oli kogutud uuringus osalejate aktiivsel kaasamisel, keskendusin mina vaid viimastele. Seetõttu liigitusid mõned uuringud ja analüüsid, mis kasutasid kombineeritud uurimisviisi kvalitatiivse lähenemise alla. Sellised uuringud olid: „Toimetulekutoetuse kasutamine ja mõjud leibkonna vaesusele aastatel 2005–2010“ (Trumm ja Kasearu, 2011), „Eesti vanemapuhkuste süsteemi analüüs“ (Biin jt, 2013), „Vähemusrahvustest inimeste töö- ja pereelu ühitamise võimaluste analüüs“ (Espenberg jt, 2013), „Välismaal töötavate vanemate ja Eestis elavate lastega pered: parimad praktikad ja võimalikud ohud“ (Espenberg jt, 2014) ja „Elatusmiinimum – teel parema toeni puudustkannatavatele inimestele“ (Koppelt jt, 2018b).

Kokku kasutati analüüsitud uuringutes ja analüüsides 15 erinevat andmekogumismeetodit kokku 88 korral. 24 uuringut kasutas kahte erinevat meetodit, 18 uuringut kolme erinevat meetodit, 5 uuringut nelja erinevat meetodit ning 3 uuringut viite erinevat meetodit. Enim kasutatud andmekogumismeetoditeks olid fookusgrupi intervjuud 26 korral, individuaalintervjuud 16 korral, veebiküsitlus 12 korral ning küsituleja osalusel läbiviidud silmast-silma küsitlus 11 korral.

Isetäidetavaid ankeetküsitlusi, mida täideti nii paber kandjal kui elektroonilise dokumendina, kasutati andmete kogumiseks viiel korral. Kahel juhul ei selgunud, millise küsitluse tüübiga oli täpsemalt tegu, ning ühel juhul ei selgunud, millist intervjuueerimismeetodit kasutati. Kasutatud andmekogumismeetodite sagedusjaotused on välja toodud joonisel 3.

Joonis 3. Uuringutes ja analüüsid kasutatud andmekogumismeetodid

3.2 Analüüsitud uuringutes kasutatud valimid

3.2.1 Valimitüübid

Valimitüüpidest kasutati enim mittetõenäosuslikku valimit – kokku 23 korral. Järgnes tõenäosuslik valim, mida kasutati 11 korral ning kolmel korral ei selgunud, millist valimitüüpi uuringus või analüüsis oli kasutatud (vt Tabel 1). Ühe kombineeritud meetodit kasutava uuringu puhul oli uuringu kvantitatiivses osas kasutatud nii tõenäosuslikku kui ka mittetõenäosuslikku valimit. Tõenäosuslikku valimit kasutati kvantitatiivse lähenemise ja kombineeritud meetodi puhul ning mittetõenäosuslikku valimit kõigi kolme uurimisviisi puhul, millest enim kvalitatiivsel

lähenemisel. Nii kvantitatiivse lähenemise kui ka kombineeritud meetodi puhul esines uuringuid, mille korral ei olnud selge, kas valim oli tõenäosuslik või mitte.

Tabel 1. Uuringus ja analüüsides kasutatud valimitüüpide sagedusjaotused uurimisviiside kaupa

Valimitüüp	Kvantitatiivne lähenemine	Kvalitatiivne lähenemine	Kombineeritud meetodi kvantitatiivne osa	Kokku
Tõenäosuslik	5		6	11
Mittetõenäosuslik	3	16	4	23
Mõlemad valimitüübid			1	1
Ei selgu	1		2	3
Kokku	9	16	13	38

3.2.2 Valimi alatüübid

Kokku kasutati 38 uuringu ja analüüsi puhul seitset erinevat valimi alatüüpi kokku 61 korral (vt Tabel 2). 11 korral ei selgunud, millise valimi alatüübiga oli tegu. Uuringu kvantitatiivses osas kasutati enim kvootvalimit – kokku kaheksal korral. Kvalitatiivses osas oli ülekaalukalt kõige rohkem kasutatud sihipärast valimit – kokku 19 korral.

Tabel 2. Uuringutes ja analüüsides kasutatud valimite alatüüpide sagedusjaotused uuringu osa kaupa

Valimi alatüüp	Kvantitatiivne osa	Kvalitatiivne osa	Kokku
Kõikne valim	6		6
Stratifitseeritud juhuvalim	5		5
Klastervalim	5		5
Kvootvalim	8		8
Sihipärane valim	2	19	21
Mugavusvalim	2		2
Lumepallivalim		3	3
Ei selgu	3	8	11
Kokku	31	30	61

3.2.3 Valimi suurus ja küsitletute arv

Kontentanalüüsi käigus uurisin, kui paljude uuringute puhul oli eraldi välja toodud valimi suurus ning küsitletute arv (vt Tabel 3). 38 uuringust ja analüüsist oli valimi suurus ning uuringus

osalenute arv välja toodud 21 juhul, 17 juhul seda ei tehtud. Ühel juhul, mil valimi suurust ning küsitletute arvu eraldi välja ei toodud, oli tegemist kvantitatiivse lähenemisega uuringuga, kus valim oli võrdsustatud küsitletute arvuga. Selleks uuringuks oli Norstat Eesti läbiviidud uuring „Suhtumine psüühilise erivajadustega inimestesse: uuringutulemused“ (Miltton JLP, 2021). Uuringud, mis kasutasid ainult kvalitatiivset lähenemist, enamasti valimi suurust eraldi välja ei toonud.

Tabel 3. Valimi suuruse ja küsitletute arvu eraldi väljatoomine uurimisviisi kaupa

Valim ja küsitletute arv välja toodud	Kvantitatiivne lähenemine	Kvalitatiivne lähenemine	Kombineeritud meetod	Kokku
Jah	8	1	12	21
Ei	1	15	1	17
Kokku	9	16	13	38

3.2.4 Lisavalim

Kaheksa uuringut kasutas valimi moodustamisel lisavalimit (vt Tabel 4). Lisavalimite puhul olid uuringufirmad seadnud endale eesmärgiks kindla arvu inimeste küsitlemise, et saavutada valimi suurus, mis analüüsiskeem ette nägi. Enamus kordadel ei olnud tegemist ainult kogu uuringu küsitletute eesmärgi täitmisega, vaid eesmärgid seati alamkogumitele (alamgruppidele), mis tähendab, et sisuliselt oli tegemist kvootvalimitega.

Lisavalimite puhul kasutati kahte meetodit. Esimese meetodi puhul telliti registrist valim ning seejärel jagati valim kaheks või rohkemaks osaks. Edasi alustati tööd põhivalimiga ning juhul kui põhivalimiga eesmärgiks seatud respondentide arvu täis ei saadud, jätkati tööd lisavalimitega kuni eesmärkide täitmiseni. Teisel juhul loodi esmalt rahvastikuregistri alusel rahvastiku arvule vastav proportsionaalne territoriaalne mudel ning mudeli põhjal pandi paika valimipunktid. Vastajate arvu osas seatud eesmärkide mittetäitumisel moodustati uusi valimipunkte juurde.

Lisavalimite kasutamisesse tuleks suhtuda äärmise ettevaatlikkusega. Tegemist pole laialt levinud praktikaga, mistõttu võib lihtsasti eksida. Samal põhjusel oli antud teemal kirjanduse leidmine väga keeruline. Li jt (2014) toovad välja, et lisavalimi näol on tegemist kordusvalimiga, mis tähendab, et ka lisavalim peab adekvaatselt esindama üldkogumit. Kui algne valim oli jagatud

alamkogumiteks (näiteks soo, vanuse, piirkonna järgi), siis peavad ka lisavalimid olema jagatud alamkogumiteks, et esindada üldkogumit samal viisil nagu põhivalim (Li, jt 2014). Iga alamkogumitena moodustatud lisavalim tuleb võtta kasutusele tervikuna, mitte osadena ning kõik lisavalimi liikmed tuleb töötada läbi samadel põhimõtetel nagu põhivalimi liikmed (Li jt, 2014). Samad autorid kirjeldavad, et seetõttu moodustataksegi vahel mitu lisavalimit, mis tagab uurijale võimaluse võtta lisavalimid kasutusele järjestikku, tulenevalt vajalikkusest. Juhul kui uuringus on valimi moodustamisel kasutatud vaid lihtsat juhuvalimit, on lubatud lisavalimist kontaktide võtmise osade kaupa, järgides juhuvaliku printsiipe, kuna igal lisavalimi liikmel on sama tõenäosus valituks osutada (Li jt, 2014).

Enamuses käesolevas töös analüüsitud uuringute puhul ei käitunud lisavalimitega õigesti või ei pakkunud uuringute läbiviijad piisavalt informatsiooni, et langetada otsust lisavalimite kasutamise õigsuse osas. Suurim viga seoses lisavalimite kasutusega seisnes selles, et alamkogumitega lisavalimeid ei lastud käiku tervikuna, vaid võeti sobivatest alamkogumitest kontakte, et kompenseerida alatäidetud gruppide puudujääke. Uuringud, mis moodustasid eesmärkide täitmiseks juurde valimipunkte, tegid sarnaseid vigu. Kõiki valimipunkti liikmeid ei küsitatud ettenähtud korras, vaid lähtuti sellest, millised alamkogumid olid vähe täitunud ning intervjueriti just neid inimesi, kes olid seatud kvootide täitmiseks sobivad.

Lisavalimi kasutamisse uuringute puhul, mille tulemusi üldistatakse üldkogumile, tuleks suhtuda äärmise ettevaatlikkusega. Kui lisavalimit ei kasutata õigesti, võib algsest tõenäosuslikust valimist saada mittetõenäosuslik valim ning seda oli näha ka antud analüüsi tulemustest.

Lisavalimit kasutati õigesti AS Emori ja Poliitikauuringute Keskus Praxise läbiviidud uuringus „Vanemaealiste ja eakate toimetuleku uuring 2015“ (Hämmal jt, 2015). Selle uuringu läbiviijad kirjeldavad, et lisavalimid lasti käiku tervikuna ning mõlemad – nii lisavalim kui ka põhivalim – käidi läbi reeglipäraselt, mis tähendas, et iga valimiliiget külastati vähemalt kolm korda ning intervjuu mittetoimumise korral märgiti üles põhjus.

Poliitikauuringute Keskuse Praxise uuring „Sooline ja seksuaalne ahistamine töökohal“ (Karu jt, 2014) kasutas sama valimit, mis Faktum & Ariko läbiviidud uuring „Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013“ (Kaha jt, 2013). Faktum & Ariko viis küsitluse läbi, kuid küsitlusankeedis oli eraldi plokk ahistamise temaatikaga, mida analüüsis paralleelselt Praxis. Seetõttu on neid käsitletud antud töö raames kui kahte eraldi uuringut. Faktum & Ariko on oma raportis kirjeldanud,

et toimumata jäänud intervjuude katmiseks loodi uusi valimipunkte (Kaha jt, 2013: 11). Kuna Praxis kasutas sama valimit, laienevad valimi võtmisel tehtud vigadega seotud probleemid ka Praxise läbiviidud ahistamise uuringule.

Tabel 4. Lisavalimit kasutanud uuringud koos uuringu läbiviijate ning uuringus kasutatud valimi alatüüpidega

Uuringu nimi ja aasta	Uuringu läbiviijad	Uuringus kasutatud valimi alatüüp
Elanikkonna tegevuspiirangute ja hooldusvajaduse uuring, 2021	Turu-uuringute AS	Kvootvalim
Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring, 2017	Eesti Rakendusuuringu Keskus Centar, Turu-uuringute AS	Kvootvalim
Lapse õiguste ja vanemluse uuringu aruanne, 2018	Poliitikauuringute Keskus Praxis, Norstat Eesti	Kvootvalim
Töövõimetoetuse seaduse mõjuanalüüs – eelhindamine, 2013	Saar Poll OÜ	Kvootvalim, mugavusvalim
Vanemaealiste ja eakate toimetuleku uuring, 2015	AS Emor, Poliitikauuringute Keskus Praxis	Stratifitseeritud juhuvalim
Alushariduse ja lapsehoiu uuring, 2015	Tartu Ülikooli sotsiaal-teaduslike rakendusuuringu keskus RAKE	Stratifitseeritud juhuvalim, kõikne valim
Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013, 2014	Faktum & Ariko	Klastervalim
Sooline ja seksuaalne ahistamine töökohal, 2014	Poliitikauuringute Keskus Praxis, Faktum & Ariko	Klastervalim

3.2.5 Vastamismäär ja maksimaalne veapiir

Vastamismäär oli välja toodud 12 uuringul 38-st. 8 juhul oli vastamismäär võimalik valimi suuruse ning küsitletute arvu põhjal välja arvutada ning uuringutest parema ülevaate saamiseks otsustasin seda teha. Vastamismäära arvutamiseks kasutasin *American Association for Public Opinion Research* (edaspidi AAPOR) vastamismäära arvutamise kalkulaatorit ning jälgisin esimese valemi (*Response Rate 1*) tulemust. Kõige madalam vastamismäär oli 7,6% ning kõrgeim 100%. Tabelis 5 on välja toodud vastamismäära suurusjärkude esinemiste sagedus. 100% vastamismäär saavutati kahel korral, mil kasutati omavalitsuste küsitlust ning sellele vastasid kõik 226 omavalitsust. Suuremate valimitega küsitlusuuringute puhul oli kõrgeim saavutatud vastamismäär 49,8%. Turu-uuringute AS (2016: 13) hindas vastamisaktiivsuseks uuringus „Soolise võrdõiguslikkuse monitooring“ 45%. Valimi moodustamisel oli kasutatud kvootvalimit ning valimi moodustasid

aadressid. Turu-uuringute AS (2016: 13) on arvanud vastamismäära läbiviidud intervjuude ja keeldumiste põhjal, kuid on välja jätnud kõik muud põhjused intervjuu mittetoimumiseks, nagu kodus mitteviibimine, kontaktist keeldumine jms. Kui vastamismäära arvutamisel arvestada kõiki intervjuu mittetoimumise põhjuseid, saab hoopis tagasihoidlikuma vastamismäära: 19,7%. Faktum & Ariko läbiviidud „Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013“ (Kaha jt, 2013) ei toonud eraldi vastamismäära välja, kuid kuna vajalikud andmed (valimi suurus ning küsitletute arv) oli välja toodud, tegin seda ise ning sain vastamismääraks 13,4%. Selle eest olid nad välja toonud keskmiselt 10-ne intervjuu saamiseks läbikäidud aadresside hulga (Kaha jt, 2013: 11), mis jättis mulje, justkui soovitakse madalat vastamismäära ilustada, kuna lugeja ei pruugi raportit pealiskaudselt sirvides märgata, millise näitajaga on täpsemalt tegu. Samuti oli sama uuringu küsitlustöö kirjeldamise tabelis esitatud andmed puudulikud. Puudus 325 intervjuu mittetoimumise põhjus, mis teeb kogu uuringu kohta 3250 esitamata põhjust.

Iga uuringu kohta olen esitanud vaid ühe vastamismäära, kuid mõningatel juhtudel oli võimalik arvutada mitu vastamismäära. Uuringu tulemusi vaadeldes esitan juhtudel, kus ühe uuringu puhul oli võimalik arvutada mitu vastamismäära, kõik vastamismäärad.

Tabel 5. Uuringutes esinenud vastamismäärad

Vastamismäär	< 20%	< 30%	< 40%	< 50%	53%	82%	100%	Kokku
Sagedus	5	5	4	2	1	1	2	20

Maksimaalne veapiir oli välja toodud kuuel uuringul. Madalaim lubatud maksimaalse veapiiri suurus 95% usaldusnivool oli 2% ning kõrgeim 7%. Uuringute puhul, milles ei olnud maksimaalset veapiiri välja toodud, vaatasin, kas uuringu läbiviijad on kasutanud muid viise peale maksimaalse veapiiri statistiliste otsuste usaldatavuse kinnitamiseks. Selleks võisid olla näiteks veapiirid kindlate tunnuste lõikes; usaldusnivoo välja toomine; viitamine, et seos/tulemus on statistiliselt oluline/ei ole oluline jne. Lisaks eeltoodud kuuele uuringule, kus oli esitatud maksimaalne veapiir, leidis veel kaheksas uuringus viiteid statistiliste otsuste usaldatavuse kinnitamiseks.

3.3 Analüüsitud uuringutes tehtud üldistused

38 uuringust ja analüüsist oli üldistusi üldkogumile tehtud 23 korral (vt Tabel 6). Üldistusi üldkogumile oli tehtud kõikides valimisse kuulunud uuringutes, mis kasutasid kvantitatiivset

lähenemist või kombineeritud meetodit. Kvalitatiivse lähenemisega uuringute seas oli üldistusi üldkogumile tehtud ühel korral. Siinkohal toon veelkord välja, et oma hinnangute andmisel lähtusin käesoleva töö spetsiifikast, mille raames olid huvipakkuvateks loetud ainult need uuringu osad, milles inimestelt täiendavaid andmeid koguti. Mitmed analüüsitud uuringud, mis antud töös on klassifitseeritud kvalitatiivse lähenemise alla, olid tegelikkuses teostatud kombineeritud meetodil ning sisaldasid endas kvantitatiivset osa, mis ei olnud seotud inimestelt täiendavate andmete kogumisega. Antud töös on analüüsitud ainult uuringu neid osi, mis olid seotud inimestelt andmete kogumisega ning hinnatud, kas nende valimite põhjal on tehtud üldistusi.

Tabel 6. Uuringutes ja analüüsides üldistuste tegemise sagedusjaotused kasutatud uurimisviisi kaupa

Uurimisviis	Tehtud üldistusi		Kokku
	Jah	Ei	
Kvantitatiivne lähenemine	9		9
Kvalitatiivne lähenemine	1	15	16
Kombineeritud meetod	13		13
Kokku	23	15	38

23 uuringust ja analüüsist, mille kohta üldistusi tehti, olid valimitüüp ja üldistused omavahel sobivad kuuel korral. 11 korral hindasin valimitüübi ja üldistused omavahel mitesobivateks ning kuuel korral ei piisanud olemasolevast infost otsuse langetamiseks (vt Tabel 7). Uuringutest parema ülevaate saamiseks arvutasin uuringute vastamismäärad juhul, kui uuringute autorid neid esitanud ei olnud, kuid olemas oli info nii valimi suuruse kui ka küsitletute arvu kohta. Tabelis 7 on näha, milliste uuringute puhul olid vastamismäärad esitatud ning milliste uuringute puhul tegin seda ise. Järgnevalt esitan põhjendused, mille põhjal tabelis 7 välja toodud uuringutele hinnangud andsin.

Tabel 7. Põhinäitajad uuringute puhul, mille üldistused üldkogumile ei olnud esinduslikud või mille esinduslikkus ei selgunud

	Uuringu nimi ja aasta	Uuringu läbiviija(d)	Uurimisviis	Valimi alatüübid	Maksimaalne veapiir*	Vastamismäär	Valimitüüp	Üldistused kooskõlas valimiga
1	Laste ligipääsetavuse uuring, 2020	Rakendusliku Antropoloogia Keskus	Kvalitatiivne lähenemine	Lumepallivalim			Mittetöenäosuslik	Ei
2	Lapse õiguste ja vanemluse uuringu aruanne, 2018	Poliitikauuringute Keskus Praxis, Norstat Eesti	Kvantitatiivne lähenemine	Kvootvalim, kvootvalim	Jah	32%	Mittetöenäosuslik	Ei
3	Elanikkonna tegevuspiirangute ja hooldusvajaduse uuring, 2020	Turu-uuringute AS	Kvantitatiivne lähenemine	Kvootvalim	2%	24,2%	Mittetöenäosuslik	Ei
4	Soolise võrdõiguslikkuse monitooring, 2016	Turu-uuringute AS	Kvantitatiivne lähenemine	Kvootvalim	3,1%	19,7%	Mittetöenäosuslik	Ei
5	Lapse õiguste ja vanemluse monitooring, 2012	Poliitikauuringute Keskus Praxis, Turu-uuringute AS	Kombineeritud meetod	Kvootvalim (kvant), kvootvalim (kvant), sihipärane valim (kval)	6%	28,2% (minu arvatatud)	Mittetöenäosuslik	Ei
6	Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring, 2017	Poliitikauuringute Keskus Praxis, Turu-uuringute AS	Kombineeritud meetod	Kvootvalim (kvant), ei selgu (kval)	2,1%	35%	Mittetöenäosuslik	Ei
7	Töövõimetoetuse seaduse mõjuanalüüs – eelhindamine, 2013	Saar Poll OÜ	Kombineeritud meetod	Kvootvalim, mugavusvalim (kvant), sihipärane valim (kval)		7,6% sihipärasel valimil (minu arvatatud)	Mittetöenäosuslik	Ei

8	Kohaliku omavalitsuse poolt isikult ja/või perekonnalt sotsiaalteenuste eest tasu nõudmine, 2011	Poliitikauuringute Keskus Praxis, AS Emor	Kombineeritud meetod	Kõikne valim, mugavusvalim (kvant), sihipärane valim (kval)		100% (kõikne valim), 4,45% (mugavusvalim)	Mittetõenäosuslik	Ei
9	Kohaliku tasandi lastekaitsetöö tulemuslikkuse suurendamine ja jätkusuutlik arendamine, 2017	MTÜ Eesti Abikeskused, Sotsiaalministeerium	Kombineeritud meetod	Sihipärane valim (mõlemas uuringu osas)	Jah	53%	Mittetõenäosuslik	Ei
10	Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013, 2014	Faktum & Ariko	Kvantitatiivne lähenemine	Klastervalim	2,53%	13,4% (minu arvutatud)	Tõenäosuslik	Ei
11	Sooline ja seksuaalne ahisatamine töökohal, 2014	Poliitikauuringute Keskus Praxis, Faktum & Ariko	Kombineeritud meetod	Klastervalim (kvant), sihipärane valim (kval)	2,53%	13,4% (minu arvutatud)	Tõenäosuslik	Ei
12	Alushariduse ja lapsehoiu uuring, 2015	Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE	Kombineeritud meetod	Stratifitseeritud juhuvalim, kõikne valim (kvant), sihipärane valim (kval)	Jah	28,8%	Tõenäosuslik	Ei ole võimalik olemasoleva info põhjal otsustada
13	Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas, 2014	AS Emor	Kombineeritud meetod	Klastervalim (kvant), lumepallivalim (kval)	Jah	27,6% (minu arvutatud)	Tõenäosuslik	Ei ole võimalik olemasoleva info põhjal otsustada
14	Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas, 2016	AS Emor	Kvantitatiivne lähenemine	Klastervalim	Jah	32,9% (minu arvutatud)	Tõenäosuslik	Ei ole võimalik olemasoleva info põhjal otsustada

15	Soodustingimustel müüdavate ja laenutavate tehniliste abivahendite eraldamise menetluskemi analüüs, 2011	Ernst & Young	Kombineeritud meetod	Ei selgu (kvant), sihipärane valim kval)			Ei selgu	Ei ole võimalik olemasoleva info põhjal otsustada
16	Lastekaitse korralduse uuendamise alusanalüüs, 2013	AS PricewaterhouseCoopers Advisors, Tartu Klaster OÜ	Kombineeritud meetod	Ei selgu kummalgi juhul		41%	Ei selgu	Ei ole võimalik olemasoleva info põhjal otsustada
17	Suhtumine psüühilise erivajadusega inimestesse: uuringutulemused 2021	Norstat Eesti	Kvantitatiivne lähenemine	Ei selgu kummalgi juhul			Ei selgu	Ei ole võimalik olemasoleva info põhjal otsustada

*Kui uuringus ei olnud esitatud maksimaalset veapiiri, kuid oli muul viisil viidatud statistilise usaldatavuse kinnitamisele, siis on see tabelis märgitud maksimaalse veapiiri veerus „jah“.

3.3.1 Valimitüüp ja üldistused mittesobivad

1) „Laste Ligipääsetavuse uuring“, 2020

Uuringus on kasutatud mittetöenäosuslikku valimit ning valimi alatüübina lumepallivalimit. Lapsed leiti „tuttavate soovitude kaudu – saime kontakti aktiivsete ja uuringust motiveeritud lapsevanematega, kes elasid sobivas piirkonnas ning kellel on sobivas vanuses lapsed“ (Järv jt, 2020: 8). Kuigi uuringu läbiviijad on kokkuvõttes välja toonud, et uuringu sihtgrupi lapsed olid valitud kindlatest piirkondadest ning mõned marginaalsed grupid (puuetega lapsed, käitumishäiretega lapsed ning lapsed ääremaade piirkonnast) jäid kaasamata, on lumepallivalimit kasutades uuringusse sattunud lapsed mingil määral homogeenne grupp, kelle vanemad on aktiivsed ja uuringust motiveeritud (Järv jt, 2020). Seega võib arvata, et uuringusse pole kaasatud erineva sotsiaalse taustaga lapsi, mistõttu võib ka probleemi käsitus ning lahendused jääda ühekülgseks. Kokkuvõttes pole eraldi välja toodud, et uuringu tulemused kehtivad ainult selles uuringus osalevate laste kohta ning uuringutulemusi lugedes jääb mulje justkui on tulemusi esitatud natuke liiga julgelt üldkogumile üldistades.

2) „Lapse õiguste ja vanemluse uuringu aruanne“, 2018

Antud uuringus oli täiskasvanute valim moodustatud Norstati veebipaneeli põhjal ning veebipaneeli taustatunnuseid kasutati selleks, et valimi alatäidetud gruppidesse liikmeid värvata (Koppel jt, 2018a: 28–29).

„/---/ Kuna Norstat omab detailselt ülevaadet küsitluspaneeli liikmeskonna sotsiaaldemograafilistest taustatunnustest, oli võimalik küsitluskutsete saatmist suunata kindlatele valimikihtidele. Viimane võimaldas küsitlusperioodi ajal korraldada sihitud lisavärbamist valimi alaesindatud gruppide lõikes. /---/ Kõigile vastajatele loodi unikaalsed lingid, mis olid seotud nende taustatunnustega. Sedalaadi tehniline lahendus võimaldas operatiivselt jälgida, kuidas jagunevad vastused sihtrühmade lõikes ning millistele gruppidele oli vaja juurde saata uuringukutseid või meeldetuletusi. /---/“ (Koppel jt, 2018a: 28–29).

Norstat toob oma koduleheküljel välja, et „veebipaneeli värbamise ja haldamise protsesside aluseks on kvaliteedistandardid ISO 9001 ja ISO 20252:2019“ (Meetodid, i.a.), mistõttu võib arvata, et tegemist on esindusliku veebipaneeliga. Eelkirjeldatud lisavärbamine ei järgi aga õigeid lisavalimi moodustamise ja kasutamise printsiipe – uuringufirma eelistab kindlate tunnustega

inimesi teistele, mistõttu ei ole enam tegemist juhuvalikuga, mil iga üldkogumi liikme võimalus valimisse sattuda on teada. Uuringufirma viitab ka sellele, et jälgiti, millistele gruppidele saata meeldetuletusi, mis näitab, et kõiki valimi liikmeid ei motiveeritud uuringus osalema samal määral. Kui algselt oli tegemist esindusliku valimiga, siis lisavärbamise tõttu ei saa valimit esinduslikuks pidada.

Samuti eksiti laste küsitlusel lisavärbamisega. Uuringufirmal oli võimalik jälgida, millised grupid olid küsitluses alaesindatud ning selle informatsiooni põhjal värvati just sobilikke lapsi, mistõttu eksiti taaskord juhuvaliku printsiipide vastu.

„/--/Kuna küsitlused koolides toimusid eri aegadel, oli Norstatil võimalik jooksvalt jälgida ja korrigeerida õpilaste, klassikomplektide või koolide valikut värvates vajadusel sihistatult juurde neid koole ja õpilasi, kes on vastanute seas alaesindatud.“ (Koppel jt, 2018a: 29–30).

3) „Elanikkonna tegevuspiirangute ja hooldusvajaduse uuring“, 2020

Antud uuringus moodustati valim proportsionaalsena rahvastikuregistri andmete järgi soo, vanuse ja piirkonna lõikes (Vainu, 2020). Valimi suuruseks oli 12 500 inimest, mis jagati pooleks – põhivalimiks ja lisavalimiks (Vainu, 2020). Lisavalimist kaasati hiljem uuringusse 4120 isikut (Vainu, 2020). Andmete kogumist alustati veebiküsitlusega, hiljem jätkati silmast-silma küsitlusega ning telefoniküsitlusega.

„Veebiküsitlusele järgnes silmast silma ja telefoniküsitluse etapp, mille käigus nende valimiisikutega, kes ankeeti veebis ei täitnud, võttis intervjuu läbiviimiseks ühendust küsitleja. Silmast silma ning telefoni-intervjuude planeerimisel seati eesmärgiks kompenseerida veebiküsitluses alatäitunud rühmi. Küsitlejatele anti ette lähteülesanded, milles määratleti mingis konkreetses piirkonnas läbiviidavate intervjuude miinimumarv ning kvoodid. Kvoodid on seatud küsitletavate soost, vanusest, suhtluskeelest ning asulatiüübist (linn/maa) lähtuvalt. /--/“ (Vainu, 2020: 6–7).

Eeltoodu kirjeldab seda, kuidas kõigi veebiküsitluses mittevastanutega ei tegeletud sama põhjalikkusega, vaid eelistati kindlate tunnustega inimesi, et täita alatäitunud rühmi. Seetõttu rikuti juhuvaliku printsiipe, mil iga valimiliikme võimalus valimisse sattuda on teada.

Samuti pole raportis kirjeldatud, kuidas võeti lisavalimist kontakte. Uuringufirma on lisavalimist kasutanud ära osa kontakte, kuid pole selgitanud, mis alustel on seda tehtud. Arvestades valimi moodustamist oleks pidanud lisavalimi(d) võtma kasutusele tervikuna nii, et see/need oleks jagatud kihtideks nagu põhivalim. Eelnevalt välja toodud löik viitab sellele, et lisavalimist võidi võtta sobivaid kontakte alataitunud rühmade katmiseks.

Uuringu raportis kirjeldati, kuidas küsimustele oli lubatud valimi liikme eest vastata kellelgi teisel, kes oli valimi liikme olukorraga kursis (Vainu, 2020). Antud meetodisse tuleks suhtuda ettevaatlikult, kuna kellegi teise eest vastamine on väga keeruline, isegi kui vastaja kavatsused on head. Toepoel (2016) toob välja, et paljud uurijad ei kiida kellegi teise nimel vastamist heaks uuringutes, mis koguvad andmeid indiviidi subjektiivse rahulolu kohta. Euroopa Sotsiaaluuring (edaspidi ESS) on antud teema osas väga resoluutne ning ei luba mitte ühelgi põhjusel kellelgi teisel respondendi nimel küsimustele vastata (European Social Survey, 2018). Antud uuringus oli palju küsimusi, mis olid seotud respondendi hinnanguga oma elule, tervisele, vaimsele tervisele jne.

„Kuigi tegemist oli isikupõhise valimiga, oli juhtudel, kus valimiisik ei olnud suuteline ise vastama, lubatud see, et tema eest vastab keegi teine – pereliige, lähedane, kes tema olukorda teab. 93%-l juhtudest täitis ankeedi/vastas intervjuule isik, kellele oli suunatud kutsekiri, 4%-l juhtudest abistati kutsekirja saanud isikut vastamisel ning 3%-l juhtudest vastas selle isiku eest keegi teine (peamiselt tulenevalt kutsekirja saanud isiku vähestest internetikasutamise oskustest, kuid vahel ka tervislikel põhjustel, aja/motivatsioonipuuduse tõttu või sellepärast, et kutsekirja saanud isik viibis institutsioonis, kus temaga polnud võimalik kontakti saada (haigla, kinnipidamisasutus)).“ (Vainu, 2020: 8).

4) „Soolise võrdõiguslikkuse monitooring“, 2016

Uuringus kasutati valimi koostamiseks rahvastikuregistri andmeid, mille alusel moodustati rahvastiku arvule vastav proportsionaalne territoriaalne mudel, mille põhjal määrati juhuvalikuga erinevates piirkondades 102 valimipunkt (Turu-uuringute AS, 2016). Küsitlus viidi läbi lähteadressi meetodil noorema mehe reegli alusel, järgides vanemas vanusegrupis vanuselisi kvoote (Turu-uuringute AS, 2016).

„Vastaja valik leibkonnas tehti nn. „noorema mehe reegli alusel“, mille kohaselt valiti vastajaks kodusolevatest 15-74-aastastest pereliikmetest kõige noorem mees, selle puudumisel noorim vastavas vanuses naine. Selline valikumeetod annab neile küsitletavate kategooriatele, keda on vähem tõenäoline kodust eest leida (eelkõige noored inimesed ja mehed), täiendava šansi valimisse sattuda. Küsitlustöö läbiviimisel jälgiti ka „pehmeid“ vanuselisi kvote – ühes valimipunktis küsitleti maksimaalselt 2-3 vastajat vanuses 60-74. /---/ Selline valimi moodustamise meetod tagab valimi vastavuse üldkogumile ühelt poolt erinevate piirkondade ja asulatüüpide, teisalt peamiste sotsiaal-demograafiliste tunnuste (sugu, vanus, rahvus, haridus) osas.“ (Turu-uuringute AS, 2016: 13).

Noorema mehe reegli ning vanuseliste kvootide järgimine vihjab selgelt kvootvalimi kasutamisele. ESS soovib oma valimi moodustamise juhendis järgida respondendi valimisel leibkonnast Kish'i ruudustiku või sünnipäeva meetodit, mis tagavad respondendi valikul juhuslikkuse (European Social Survey, 2018).

Samuti on toodud välja, et „selline valimi moodustamise meetod tagab valimi vastavuse üldkogumile ka peamiste sotsiaal-demograafiliste tunnuste (sugu, vanus, rahvus, haridus) osas“ (Turu-uuringute AS, 2016:13). Võib olla, on siinkohal seda mõeldud üleüldiselt, mitte antud uuringu kontekstis, kuid selline sõnastus tekitab küsimuse – kas lisaks vanuselistele kvootidele eelistati uuringu käigus teatud hetkel kindlate sotsiaal-demograafilise taustaga inimesi, kes olid alaesindatud.

Turu-uuringute AS (2016: 13) on arvutanud vastamismäära läbiviidud intervjuude ja keeldumiste põhjal (45%), kuid on välja jättnud kõik muud põhjused intervjuu mittetoimumiseks, nagu kodus mitteviibimine, kontaktist keeldumine jms. Vastamismäära AAPOR'i kalkulaatoris kontrollides sain hoopis tagasihoidlikuma vastamismäära: 19,7%.

5) „Lapse õiguste ja vanemluse monitoring“, 2012

Laste „valimi koostamisel kasutati Eesti Haridusinfo Süsteemi 2011. aasta andmeid õpilaste soo, piirkondliku paiknemise ja klassidevahelise jaotuse kohta“ (Karu jt, 2012: 99). Valimi tasakaalu saavutamiseks jälgiti valimi täitumist ning otsustati milliseid koole ja klasse kaasata, et saavutada valimi proportsionaalne tasakaal. Eeltoodu viitab kvootvalimile, kus eelistatakse eesmärkide

täitmiseks teatud tunnustega üldkogumi liikmeid ning sellisel juhul ei ole kõigi üldkogumi liikmete võimalus valituks osutada teada.

„Koolid valiti juhuslikult vastavalt regionaalsele jagunemisele, püüdes samal ajal katta ka kõik maakonnad. Kokku toimus küsitlus 48 koolis. Kuna küsitleti klassikomplektide kaupa, siis oli täpne proportsioonide saavutamine keeruline, kuna ette ei olnud teada, kui palju on valimisse valitud klassides õpilasi ning milline on nende sooline jaotus. Et pidevalt jälgida valimi täitumist, täitis iga küsitaja küsitluslehe, kus oli kirjas küsitletud klassi kohta: kooli nimi, maakond, piirkond, klass, õpilaste arv, poiste ja tüdrukute arv. Vastavalt sellele jagati küsitlejatele jooksvalt juhiseid klassikomplekti või koolide valiku kohta, et saavutada võimalikult hea valimi tasakaal.“ (Karu jt, 2012: 101).

Täiskasvanute valimi puhul moodustati Statistikaameti rahvastikustatistika andmebaasi alusel rahvastiku arvule vastav proportsionaalne territoriaalne mudel ning leiti 100 valimipunkti üle Eesti (Karu jt, 2012). Intervjueeritavate valikul kasutati lähteadressi ning noorema mehe reegli meetodit (Karu jt, 2012). Samuti on öeldud, et seati „eesmärgiks moodustada valim selliselt, et vastajate hulgas oleks ligikaudu pooled alaealiste laste vanemad“ (Karu jt, 2012), mis viitab sellele, et mingil hetkel võidi eelistada või kõrvale jätta alaealiste laste vanemad, et saavutada küsitlusele seatud eesmärk. Kui täiskasvanute üldkogumi moodustasid Eesti elanikud vanuses 15–74, pole selline kõrvale jätmine või eelistamine põhjendatud.

Eeltoodu viitab selgelt kvootvalimi kasutamisele. ESS soovib oma valimi moodustamise juhendis järgida respondendi valimisel leibkonnast Kish'i ruudustiku või sünnipäeva meetodit, mis tagavad respondendi valikul juhuslikkuse (European Social Survey, 2018).

6) „Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring“, 2017

Valimi koostamisel kasutati Sotsiaalkindlustusameti registriandmeid, mida täiendati rahvastikuregistri kontaktandmetega (Kallaste jt, 2017). Valim moodustati kihtidena lapse soo, vanuse, puude raskusaste, maakonna ja asulatüübi järgi (Kallaste jt, 2017: 43). Valimi moodustas 7997 isikut, kellest põhivalimisse võeti 5403 isikut ning hiljem kaasati lisavalimist 24 isikut (Kallaste jt, 2017: 44). Kõik lisavalimist kaasatud kontaktid olid võetud ühest kindlast kihist – Lõuna-Eesti vaimpuudega lapsed. Lisavalim oleks tulnud võtta kasutusele tervikuna selliselt, et igas lisavalimis oleks olnud esindatud kõik moodustatud kihid (Li jt, 2014). Lisaks on uuringu

läbiviijad öelnud, et küsitlustöö käigus jälgiti pehmeid kvote puude liigi ja regiooni järgi (Kallaste jt, 2014: 44).

Lisavalimist vaid sobiva kihi kontaktide kasutamine ning pehmete kvootide jälgimine viitab kvootvalimi kasutamisele.

7) „Töövõimetoetuse seaduse mõjuanalüüs – eelhindamine“, 2013

Töövõimetus pensionäride seas läbiviidud küsitluse valimi moodustamiseks kasutati Sotsiaalkindlustusmeti registrit (Saar jt, 2014). Valimi andmebaasis moodustati kihid maakonna, soo ja vanuse järgi (Saar jt, 2014). Algse valimi suurus oli 1500 inimest, millest põhivalimi moodustas 700 inimest ning ülejäänud kontaktid (800) jäid lisavalimisse (Saar jt, 2014). Samad uuringu läbiviijad on kirjutanud, et põhivalimist kasutati ära umbes pooled kontaktid – ehk järelikult üle 300 kontakti. Kokku küsitleti 410 inimest, mis tähendab, et ülejäänud kontaktid võeti lisavalimist (Saar jt, 2014). Lisavalim oli jaotatud kihtideks ning lisavalimist võeti kontakte sobivast kihist üksikute kontaktidena (Saar jt, 2014). Eelkirjeldatud teguviis viitab kvootvalimile, mille puhul respondent valitakse sobivate sotsiaal-demograafiliste taustatunnuste järgi. Saar jt (2014: 32–33) on kirjeldanud, et 142 respondentiga ei olnud võimalik kontakti saada ning 67 respondentit keeldus uuringus osalemast. Küsitletud, mittekontaktid ja keeldunud annavad kokku 619, kuid eelnevalt on teada, et kontakte kasutati ka lisavalimist – seega osade kontaktide intervjuude mittetoimumist pole põhjendatud ning tekib küsimus, miks kasutati lisavalimit. Kuna lisavalimist kasutatud kontaktide täpset arvu pole öeldud, ei olnud puudulike andmete tõttu võimalik vastamismäära arvutada.

„Väljalangenud vastajad asendati vaid sama kihi sees järjestikkuse põhimõttel – kui põhivalimist langes vastaja välja, siis võeti tema asemele sama kihi lisavalimist esimene kasutamata isik. Seda tehti väljalangemiste korral seni, kuni selle kihi lisavalimist olid järjest kõik isikud ära kasutatud, ja nii iga kihi osas. Küsitluses andsid oma vastuse umbes pooled põhivalimisse sattunud töövõimekaoga inimesed. Ülejäänud vastajad leiti lisavalimist. Ühegi kihi lisavalim otsa ei lõppenud, seega ei tekkinud vajadust tellida täiendavat valimiloendit. Lisavalimi kasutamise põhjuseks oli põhivalimisse sattunud töövõimekaoga inimeste mitte kättesaamine nende koduselt aadressilt ka pärast kolmandat katset või vastajate uuringus osalemisest keeldumine /---/.“ (Saar jt, 2014: 32).

Tööandjate seas läbiviidud küsitluses oli kasutatud mugavusvalimit. Peale Sotsiaalkindlustusameti andmebaasist saadud ettevõtjate kontaktide küsitleti ka uuringufirma enda andmebaasis olevaid avaliku sektori organisatsioonide kontakte (Saar jt, 2014: 31). Sotsiaalkindlustusametist küsiti kindlatele kriteeriumitele vastavat kontaktid: „1) tööandjad, kes on taotlenud töövõimetuspensionäri puhul sotsiaalmaksu hüvitamist; 2) tööandjad, kes hüvitist ei ole taotlenud, kuid on maksnud sotsiaalmaksu isiku kohta, kes saab töövõimetuspensionit“ (Saar jt, 2014:31). Oma kontakte kaasates võeti valimisse kontaktid, kellest kindlasti kõik ei olnud algsesse valimiraami (Sotsiaalkindlustusameti andmebaasis) kuulunud. Lisaks eelnevatele puudujääkidele toimus veebiküsitlus kiirustades, kestes vaid loetud päevad üle nädala ning selle läbiviimise protseduur ei jäta professionaalset muljet.

„/---/ Esimeses laines saadeti 18. novembril 2013 esmakordne uuringukutse 614-le e-posti aadressile (vastanute arv 44) ning meeldetuletus 21. novembril (vastanute arv 20). Teises laienes saadeti 22. novembril esmakordne uuringukutse 476-le e-posti aadressile (vastanute arv 32) ning meeldetuletus 25. novembril (vastanute arv 6). Kolmandas laines saadeti 25. novembril esmakordne uuringukutse 1766-le e-posti aadressile (vastanute arv 115). Vähese meeldetuletuste arvu tingis tööde tihedus ajagraafik. Lõplikuks vastajate arvuks jäi 217“ (Saar jt: 2014: 31–32).

Kuigi uuringu läbiviijad toovad tööandjate küsitluse tulemusi esitades välja, et tulenevalt madalast vastamismäärast ei saa küsitluse põhjal kogutud andmeid laiendada üldkogumile (Saar jt, 2014: 91), ei vabanda see kuidagi asjaolu, et valimisse kaasati oma algatusel inimesi valimist väljast poolt.

8) „Kohaliku omavalitsuse poolt isikult ja/või perekonnalt sotsiaalteenuste eest tasu nõudmine“, 2011

Isikuküsitluse jaoks koguti andmeid telefoniintervjuude (CATI) teel. „Küsitlemiseks kasutati kahte andmebaasi: 81,75% lauatelefonide kasutajate leidmiseks korteritelefonide tüvenumbrite registrit ja 18,25% mobiilikasutajate leidmiseks TNS Emori eelvärvatute andmebaasi“ (Pihor jt, 2011: 9). Viimane viitab mugavusvalimile, kuna uuringufirma otsustas eesmärkide saavutamiseks kaasata oma andmebaasi kontaktid ning miks selline otsus tehti, ei ole põhjendatud. EMOR'i koduleheküljel ei ole välja toodud, et uuringufirma eelvärvatute andmebaas vastaks kvaliteedistandarditele, mistõttu võib arvata, et tegemist ei ole esindusliku andmebaasiga. Telefoniküsitluse väga madal vastamismäär (4,45%) seab kahtluse alla küsitluse tulemused. Kuigi

uuringu läbiviijad on välja toonud, et telefoniküsitlusele vastanute hulk oli väga madal, siis kokkuvõttes on küsitluse tulemusi kasutatud üldistatult, mistõttu võib see lugejatele mõjuda eksitavalt (Pihor jt, 2011).

9) „Kohaliku tasandi lastekaitsetöö tulemuslikkuse suurendamine ja jätkusuutlik arendamine“, 2017

Uuringu läbiviijad on väga täpselt paika pannud kriteeriumid, milliste regioonide esindajaid ja kui palju nad oma uuringusse kaasavad, ent selle juures pole kirjeldatud, milliseid juhuvaliku printsiipe valimi moodustamisel kasutati. Seetõttu meenutab praegune valimi moodustamise meetod enim sihipärast valimit, mis ei kuulu tõenäosusliku valimitüübi alla.

„/.../ Lähtuvalt üldkogumi jaotusest (vt alapeatükk 2.1) moodustati valim nelja regiooni (põhja, lõuna, lääne ja ida) ja kolme KOV-i tüübi jaotuses. Sealjuures hõlmas valim igast regioonist KOV-i tüübi järgi kõiki regioonikeskusi (suuremaid linnu), vähemalt viit regioonikeskuse (suurema linna) ümber paiknevat KOV-i ja vähemalt viit regiooni äärealale jäävat väiksemat KOV-i.

Uuringuprojekti eesmärk oli kaasata uuringusse lastekaitsetöötajad vähemalt 60 KOV-ist, erandina käsitleti Tallinna linna, kus valimisse plaaniti haarata lastekaitsetöötajad kahest linnaosavalitsusest, mitte kogu KOV-ist. /.../“ (Viira, 2017: 17)

10) „Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013“, 2014

Küsitluses kasutati klastervalimit. Esimese sammuna loodi Statistikaameti rahvastikuregistri andmebaasi alusel valimipunktid ning edasi rakendati marsruutmeetodit ning noorema mehe reeglit (Kaha jt, 2013: 9). ESS soovib oma valimi moodustamise juhendis järgida respondendi valimisel leibkonnast Kish'i ruudustiku või sünnipäeva meetodit, mis tagavad respondendi valikul juhuslikkuse (European Social Survey, 2018).

Uuringu läbiviijad toovad küsitlustööga seotud probleemidena välja respondentide tavapärasest suurema keeldumise, mida seostati uuringu delikaatse teemaga (Kaha jt, 2013:10). Vähene vastamisaktiivsus tõi omakorda kaasa küsitajate tavapärasest suurema tööst loobumise (Kaha jt, 2013: 10). Kõige eelneva tõttu loodi uusi valimipunkte, et saavutada ettenähtud küsitlute arv: 1500. Kokku külastati 11200 aadressi, mis teeb vastamismääraks 13,4%, mis on äärmiselt madal ning paneb kahtlema, kas sellise vastamismääraga üldkogumile laiendatavad tulemused on

kehtivad. Uuringu läbiviijad ei toonud eraldi vastamismäära välja, kuid kuna vajalikud andmed (valimi suurus ning küsitlute arv) oli välja toodud, tegin seda ise ning sain vastamismääraks 13,4%. Selle eest olid nad välja toonud keskmiselt 10-ne intervjuu saamiseks läbikäidud aadresside hulga (Kaha jt, 2013: 11), mis jättis mulje, justkui soovitakse madalat vastamismäära ilustada, kuna lugeja ei pruugi raportit pealiskaudselt sirvides märgata, millise näitajaga täpsemalt on tegu. Samuti oli sama uuringu küsitlustöö kirjeldamise tabelis esitatud andmed puudulikud. Puudus 325 intervjuu mittetoimumise põhjus, mis teeb kogu uuringu kohta 3250 esitamata põhjust.

11) „Sooline ja seksuaalne ahistamine töökohal“, 2014

Uuringu „Sooline ja seksuaalne ahistamine töökohal“ valimi moodustamise printsiibid on samad, mis uuringul „Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013“, kuna mõlemad uuringud kasutasid sama valimit. Faktum & Ariko viis küsitluse läbi „Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013“ raames, kuid küsitlusankeedis oli eraldi plokk ahistamise temaatikaga, mida analüüsis paralleelselt Praxis eraldiseisvas uuringus. Praxise uuringu eesmärk oli küsitlusmooduli loomine ja piloteerimine ning esitati vaid need tulemused, mille põhjal oli võimalik üldkogumile üldistusi teha (Karu jt, 2014: 97). Kuna „Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013“ käigus kasutati uuringusse värbamisel noore mehe reeglit, moodustati juurde uusi valimipunkte ning küsitluse vastamismäär oli madal, siis seab see kahtluse alla ka need tulemused, mis Praxis oma piloteerimise käigus usaldusväärseks luges.

3.3.2 Valimitüübi ja üldistuste sobivus ei selgunud

12) „Alushariduse ja lapsehoiu uuring“, 2015

Valim moodustati Sotsiaalkindlustusameti registri alusel lapse vanuse (kaks vanuserühma) ning 15 maakonna ja nelja suurema linna järgi (Themas jt, 2015). Sotsiaalkindlustusamet väljastas 4000 lapsevanema kontaktid, kellest 3004 lapsevanema kontaktid võeti põhivalimisse ja 996 lapsevanema kontaktid jäid reservi (Themas jt, 2015). Reservi jäänud kontaktidest kasutati hiljem 534 lapsevanema kontaktid (Themas jt, 2015). Reservi jäänud kontakte „kasutati uuringu läbiviimisel esialgsete kontaktide asendamisel järgmistel juhtudel:

- valimisse sattunud lapsevanema registris märgitud kontaktandmed ei olnud piisavad lapsevanemaga kontakti saamiseks (nt e-posti ja/või telefoninumbrit ei ole ja/või kodune aadress on esitatud omavalitsuse täpsusega);
- valimisse sattunud lapsevanem keeldus uuringus osalemisest;
- valimisse sattunud lapsevanemaga ei õnnestunud kolme kontaktivõtu käigus ühendust saada.“ (Themas jt, 2015: 11).

„Osades piirkondades (nt Narva, Jõgevamaa, Pärnumaa, Valgamaa ja Viljandimaa) kasutas uuringumeeskond ära kõik saadud kontaktid (e-posti aadress, telefoni number ja kodune aadress), et lapsevanematega ühendust saada,“ (Themas jt, 2015: 12), mis viitab sellele et teatud kihid (antud juhul piirkonnad) on ära kasutatud sooviga kaasata neist piirkondadest rohkem inimesi (näiteks seetõttu, et algse valimi liikmed on keeldunud või pole kontakti saanud). Uuringu läbiviijad ei ole selgitanud, kuidas lisavalimist kontakte võeti – kas lisavalim oli jagatud mitmeks osaks, kaasates kontakte kõigis alakihitides või mitte. Juhul kui lisavalimist kasutati vaid sobivaid kontakte, ei ole enam tegemist tõenäosusliku valimiga.

13) „Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas“, 2014

Uuringu üldkogumi moodustasid Eesti elanikud vanuses 15 ja vanemad (Hämmal jt, 2014). Samad uuringu läbiviijad on kirjutanud, et valimi koostamiseks kasutati Statistikaameti rahvastikustatistika andmebaasi ning selle alusel moodustati rahvastiku arvule vastav proportsionaalne territoriaalne mudel ning leiti valimipunktid üle Eesti. Küsitlustöö käigus kasutati lähteaadressi ning noore-mehe reeglit (Hämmal jt, 2014). ESS soovib oma valimi moodustamise juhendis järgida respondendi valimisel leibkonnast Kish'i ruudustiku või sünnipäeva meetodit, mis tagavad respondendi valikul juhuslikkuse (European Social Survey, 2018).

Kokku tehti 4662 kontaktivõttu, lõplikuks küsitletute arvuks jäi 1111 (Hämmal jt, 2014). Uuringu läbiviijad on välja toonud, et „1520 juhul ei olnud kahe külastuskorra järel kedagi kodus“ (Hämmal jt, 2014: 82). Tavapärase praktika kohaselt püütakse valimisse sattunud isikuid uuringusse kaasata vähemalt kolmel korral, mis tekitab küsimuse, kas valimisse sattunud respondentide kaasamise suhtuti liiga kergekäeliselt.

Nii noorema mehe reegli kasutamine kui ka ebapiisav valimi liikmetega kontakti saavutamise püüdlus jätab kahtluse, kas valimit saab tõenäosuslikuks pidada.

14) „Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalda ja inimkaubanduse valdkonnas“, 2016

Käesoleva uuringu valimi moodustamine ning uuringu käigus tehtud vead on sarnased kui eelmisel uuringul.

Uuringu üldkogumi moodustasid Eesti elanikud vanuses 15 ja vanemad (Hämmal jt, 2016). Samad uuringu läbiviijad on kirjutanud, et valimi koostamiseks kasutati Statistikaameti rahvastikustatistika andmebaasi ning selle alusel moodustati rahvastiku arvule vastav proportsionaalne territoriaalne mudel ning leiti valimipunktid üle Eesti. Küsitlustöö käigus kasutati lähteaadressi ning noore-mehe reeglit (Hämmal jt, 2016). ESS soovib oma valimi moodustamise juhendis järgida respondendi valimisel leibkonnast Kish'i ruudustiku või sünnipäeva meetodit, mis tagavad respondendi valikul juhuslikkuse (European Social Survey, 2018).

Kokku tehti 4045 kontaktivõttu, lõplikuks küsitletute arvuks jäi 1120 (Hämmal jt, 2016). Uuringu läbiviijad on välja toonud, et „1344 juhul ei olnud kahe külastuskorra järel kedagi kodus“ (Hämmal jt, 2016: 115). Tavapärase praktika kohaselt püütakse valimisse sattunud isikuid uuringusse kaasata vähemalt kolmel korral, mis tekitab küsimuse, kas valimisse sattunud respondentide kaasamise suhtuti liiga kergekäeliselt.

Nii noorema mehe reegli kasutamine kui ka ebapiisav valimi liikmetega kontakti saavutamise püüdlus jätab kahtluse, kas valimit saab tõenäosuslikuks pidada.

15) „Soodustingimustel müüdavate ja laenutavate tehniliste abivahendite eraldamise menetlusskeemi analüüs“, 2011

Uuringu raportis on välja toodud, et „teostati 2 töötuba menetlusskeemi erinevate osapooltega, viidi läbi küsitlus maavalitsustes ning teostati 8 lisaintervjuud“ (Ernst & Young, 2010: 4), kuid see on kogu info, mis antakse seoses küsitluse ning intervjuude läbiviimisega. Seda, kas küsitluse kaasati kõik maavalitsused ning kui paljud vastasid, välja ei ole toodud. „Soodustingimustel müüdavate ja laenutavate tehniliste abivahendite eraldamise menetlemisprotsessi andmete

kogumine ja nende sisuline põhjendamine on olnud töömahukas, sest puudub üleriigiline andmebaas vajalike andmete ja täpsemate statistiliste näitajatega. Seetõttu on tuginetud info kogumisel suurel osal intervjuudele ning maavalitsuse infopäringul“ (Ernst & Young, 2010: 4). Uuringu raportis on joonisel 2 välja toodud abivahendite saajad maakondade lõikes ning esindatud on kõik maakonnad, kuid kas need andmed pärinevad maavalitsustelt või Sotsiaalministeeriumilt (kes oli samuti uuringusse kaasatud), jääb selgusetuks. Nii tähelepanekute kui soovitude peatükis on eristatud, milline informatsioon on kogutud intervjuude teel. Kui maavalitsuse küsitluses osalesid kõik maavalitsused, siis on tegu esindusliku analüüsiga, kuid kuna seda välja toodud pole, siis sellist hinnangut ma käesoleva töö eesmärgist lähtuvalt anda ei saa.

16) „Lastekaitse korralduse uuendamise alusanalüüs“, 2013

„Valimisse kaasasime lastekaitsetöötajad kohalikest omavalitsustest (KOV lastekaitsetöötajad), kohalike omavalitsuste töötajad, kes tegelevad lastekaitsega, kuid kelle ametinimetus ei ole lastekaitsetöötaja; maavalitsuste lastekaitsetöötajad ning ministeeriumite ja riigiasutuste esindajad, kes oma töös puutuvad kokku lastekaitsevaldkonnaga (kolmandad osapooled). Valimi koostamisel kasutasime SoM-i meililiste“ (Tender jt, 2013: 104). Kui meililist, mida kasutati, oli täielik ning kaasati kõik eelnimetatud töötajad, siis oleks tegemist kõigse valimiga – kuigi ka sel juhul tekib kahtlus riigiasutuste esindajate osas. Kuidas täpsemalt esindaja valiti? Valim meenutab väga sihipärast valimit. Antud analüüsi puhul jäävad valimi moodustamise printsiibid segaseks ning seetõttu on keeruline hinnangut anda.

17) „Suhtumine psüühilise erivajadusega inimestesse: uuringutulemused“, 2021

Antud uuringu puhul on kättesaadav vaid lühike ülevaade peamistest uuringutulemustest, mis on esitatud joonistena. Seetõttu pole võimalik hinnata, kas valim on moodustatud tõenäosuslikke valimi moodustamise printsiipe järgides ning kas üldistused üldkogumile on õigustatud.

3.3.3 Üldistuste kokkuvõte

Kokkuvõtvalt selgus, et enim eksimusi üldistuste laiendamisel üldkogumile tehti kombineeritud ja kvantitatiivse lähenemisega uurimisviiside puhul (vt Tabel 8). Kvalitatiivse lähenemisega uurimisviisi korral eksiti üldistuste laiendamisel üldkogumile ühel korral.

Tabel 8. Uuringute sagedusjaotused, mille põhjal tehtud üldistused ei olnud kooskõlas valimitüübiga, uurimisviiside kaupa

Uurimisviis	Mittetõenäosuslik valim
Kvantitatiivne lähenemine	4
Kvalitatiivne lähenemine	1
Kombineeritud meetod (kvantitatiivne osa)	6
Kokku	11

Kuuel korral ei piisanud uuringu raportis kirjeldatust, et otsustada, kas valimitüüp on kooskõlas üldistustega, mis tehti üldkogumile (vt Tabel 9).

Tabel 9. Uuringute sagedusjaotused, mille põhjal tehtud üldistuste kooskõla valimitüübiga ei selgunud, uurimisviiside kaupa

Uurimisviis	Valimi tüüp/üldistuste kooskõla ei selgunud
Kvantitatiivne lähenemine	2
Kvalitatiivne lähenemine	
Kombineeritud meetod (kvantitatiivne osa)	4
Kokku	6

4. JÄRELDUSED JA ARUTELU

Käesolevas peatükis vastan kontentanalüüsi tulemuste põhjal püstitatud uurimisküsimustele toetudes töö aluseks olevale teoreetilisele raamistikule ning probleemiseadele.

1. Missuguseid valimitüüpe (tõenäosuslik/mittetõenäosuslik) kasutatakse 2011.–2021. aastal Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbiviidud sotsiaalvaldkonna rakendusuuringutes?

Töös analüüsitud kümne aasta jooksul oli Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbiviidud sotsiaalvaldkonna rakendusuuringutes kasutatud **nii tõenäosuslikke kui mittetõenäosuslikke valimitüüpe**. Tõenäosuslikke valimitüüpe kasutati uuringutes ja analüüsides 11 korral ja mittetõenäosuslikke valimitüüpe 23 korral. Ühe kombineeritud meetodit kasutava uuringu puhul oli uuringu kvantitatiivses osas kasutatud nii tõenäosuslikku kui ka mittetõenäosuslikku valimit. Kolme uuringu puhul ei olnud selge, kumma valimitüübiga oli tegu, kuna valimi moodustamist ei olnud uuringu raportis piisavalt selgelt või üldse mitte kirjeldatud.

Neuman (2011) tõi välja, et tõenäosuslikke valimitüüpe kasutatakse sagedamini kvantitatiivse lähenemisega ning kombineeritud meetodil läbiviidud uuringutes ning mittetõenäosuslikke valimeid kvalitatiivse lähenemisega uuringutes. Käesoleva uurimistöö käigus selgus, et Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbiviidud uuringutest kvalitatiivsetes uuringutes tõenäosuslikke valimeid ei kasutatud, kuid kvantitatiivsel lähenemisel ja kombineeritud meetodil (kvantitatiivses osas) läbiviidud uuringutes oli kasutatud tõenäosuslikku valimitüüpi 11 korral ja mittetõenäosuslikku valimitüüpi kokku seitsmel korral. Ühel korral kasutati kombineeritud uuringu kvantitatiivses osas nii tõenäosuslikku kui ka mittetõenäosuslikku valimit. Eeltoodu viitab, et Sotsiaalministeeriumi tellitud uuringutes on uurimisviisi ja valimi kooskõlas puudujääke ja küsitavusi.

2. Kas antud uuringute põhjal tehtud üldistused üldkogumile on õigustatud, arvestades valimi esinduslikkust üldkogumi suhtes?

Uurimisviisi ja valimitüübi sobivuse kõrval on väga oluline, et uuringu põhjal tehtavad üldistused oleksid samuti kooskõlas uuringus kasutatud uurimisviisi ja valimitüübiga. Tõenäosuslike valimite puhul on iga üldkogumi liikme tõenäosus valimisse sattuda teada (Lagerspetz, 2014) ning

valimi disainimisel kindlaid reegleid järgides on võimalik saavutada esinduslik valim, mille põhjal saadud tulemusi on võimalik laiendada üldkogumile (Neuman, 2011). Mittetõenäosuslike valimite korral ei ole iga üldkogumi liikme võimalus valimisse sattuda teada või see võimalus puudub üldse (Blaikie ja Priest, 2019; Vehovar, Toepoel ja Steinmetz, 2016). Seetõttu ei saa me mittetõenäosuslike valimite korral olla kindlad, mil määral on valim üldkogumi osas esinduslik (Vehovar, Toepoel ja Steinmetz, 2016). Mittetõenäosuslike valimeid kasutatakse tihti juhul, kui soovitakse uurida kindlaid gruppe, subkultuure ning juhtumeid süvitsi ning avastada uusi sotsiaalseid fenomene ning teoreetilisi seisukohti (Blaikie ja Priest, 2019; Neuman, 2011).

Käesoleva uurimistöö käigus selgus, et Sotsiaalministeeriumi tellitud rakendusuringute puhul üldkogumile tehtud üldistused **ei olnud alati õigustatud**, arvestades valimi esinduslikkust üldkogumi suhtes. 38 uuringust ja analüüsist tehti üldkogumile üldistusi 23 korral ning 11 korral ei olnud see õigustatud, kuna me ei saa olla kindlad, mil määral oli valim üldkogumi suhtes esinduslik – seda isegi juhul, kui algselt oli tegemist tõenäosusliku valimiga. Kuuel korral oli valim üldkogumi suhtes esinduslik ning üldistused üldkogumile õigustatud. Kuue uuringu korral ei olnud võimalik olemasoleva informatsiooni põhjal otsustada, kas üldistused olid valimitüübiga kooskõlas. Viimaste puhul ei selgitatud uuringu raportis valimi moodustamise protseduure piisavalt selgelt või tekkis kahtlus, kas algsest tõenäosuslikust valimist on uuringu käigus saanud mittetõenäosuslik valim. Eeltoodu tõttu ei olnud võimalik anda hinnangut, kas üldistused on kooskõlas valimitüübiga. Seega saab öelda, et üle pooltes Sotsiaalministeeriumi tellitud rakendusuringutes üldistatakse tulemusi üldkogumile, mille suhtes uuringu valim tegelikult esinduslik ei olnud või puudub kindel teadmine, mil määral valim üldkogumi suhtes esinduslik on.

3. Millised on peamised valimite koostamisel tehtud vead Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbiviidud sotsiaalvaldkonna rakendusuringutes?

Korrektelt valimi disainimine, valimi võtmine valimiraamist ja selle kasutamine uuringus on uuringu kvaliteedi ja tulemuste üldistatavuse seisukohalt äärmiselt oluline. Peamised valimite koostamisel tehtud vead olid seotud **uuringufirmade poolt kindlate sotsiaal-demograafiliste taustatunnustega inimeste eelistamine valimisse, uuringufirmade oma kontaktide kasutamine valimi moodustamisel ning eksimine lisavalimite kasutamisel**. Eeltoodud juhtudel rikutakse tõenäosuslike valimi koostamise reegleid ning seetõttu ei ole selliste valimite pinnalt hilisem tulemuste laiendamine üldkogumile õigustatud.

Mitmete uuringute puhul kasutasid uuringufirmad valimi liikmete leidmiseks niinimetatud noore mehe, noore naise reeglit. Eelmainitud reegli kohaselt kaasatakse lähteadressi meetodil leibkonnast valimisse noorim valimisse sobiv mees ning tema puudumisel noorim valimisse sobiv naine. Üldjuhul põhjendati seda sellega, et sel viisil on võimalik kaasata uuringusse rohkem nooremaid isikuid, keda on raskem kätte saada. ESS soovib oma valimi moodustamise juhendis järgida respondendi valimisel leibkonnast Kish'i ruudustiku või sünnipäeva meetodit, mis tagavad respondendi valikul juhuslikkuse (European Social Survey, 2018). Noorema mehe ja naise reegli korral ei ole kõigi leibkonnaliikmete valimisse kaasamise tõenäosus teada ning sellega rikutakse juhuvaliku printsiipi.

Samuti eelistati mitmetes uuringutes valimisse kindlate sotsiaal-demograafiliste taustatunnustega inimesi, mis tähendab, et isikute kaasamisel lähtuti näiteks vanusest, soost või regioonist ning sobivate taustatunnustega isikuid eelistati või motiveeriti uuringus osalema rohkem kui teisi valimiliikmeid. Sellisel juhul ei ole enam tegemist tõenäosusliku valimisega, vaid kvootvalimisega, mil uuritavate valik jääb uurija kätte (Vehovar, Toepoel ja Steinmetz, 2016).

Uuringusse respondentide kaasamine uuringufirma oma andmebaasidest on märk mugavusvalimi kasutamisest, mis ei kuulu tõenäosusliku valimitüübi alla. Isegi kui soovitakse jätta muljet, et andmebaas on elanikkonna osas esinduslik ning seetõttu on eelvärvatute kaasamine õigustatud, ei ole tegemist täpse nimekirjaga üldkogumist ehk korrektse valimiraamiga. Kui valimiraam ei ole täpne ja täielik, siis pole selle põhjal üldistuste tegemine õigustatud isegi siis, kui valimi moodustamisel on kasutatud tõenäosulikkust valimit (Bryman, 2016). Uuringutulemused saavad olla esinduslikud ainult konkreetse valimiraami osas (Bryman, 2016), mis tähendab, et kasutades eelvärvatute andmebaasi on tulemused esinduslikud ainult selle andmebaasi osas. Uuringufirma andmebaaside esinduslikkust elanikkonna osas on võimalik kinnitada vaid kindlate kvaliteedistandarditega, mis enamikel uuringufirmadel puuduvad.

Eelvärvatute andmebaasi kuuluvad inimesed, kes on juba varasemalt mõnes uuringufirma läbiviidud uuringus osalenud ja andnud nõusoleku oma kontaktide säilitamiseks ja tulevikus uuringutes osalemiseks. Seetõttu ei peegelda selliste inimeste profiil kogu elanikkonda ning jääb homogeenneks, jättes välja näiteks inimesed, kellel puudub võimalus ja ligipääs info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vahenditele, kellel pole huvi uuringutes osaleda ning keda on keeruline kätte saada.

Valimi eesmärgiks on kaasata uurimusse vaid osa huvipakkuvaid üldkogumi elemente juhul, kui üldkogumit ei ole võimalik või otstarbekas tervikuna uurida (Neuman, 2011). Nii mõnigi kord võib juhtuda, et valimisse sattunud inimesed ei ole väga alid uuringus osalema, mistõttu uuringu tegijatel võib olla raske saada uuringus osalema nii palju inimesi, kui nende analüüsiskeem või tellijad nõuavad. Uuriija peaks valimi disainimisel arvestama, kui kõrgeks ta hindab potentsiaalset vastamismäära ning sellest tingitult planeerima valimi suuruse, mis on vaja eesmärgi täitmiseks, et uuring oleks üldkogumi osas esinduslik (Bryman, 2016). Kui uurija hindab, et tema vastamismäär jääb 40% juurde, tuleks arvestada 60% suurema valimiga, kui see oli algselt planeeritud.

Antud uurimistööd kirjutades tõesin, et sotsiaalteaduslike andmekogumismeetodite alases kirjanduses pole peaaegu üldse käsitletud teemat, mil valim ehk väljavõte üldkogumist jaotatakse mitmeks osaks, mis jagunevad põhivalimiks ja lisavalimiteks, mida kasutatakse üksnes siis, kui põhivalimis vastamisaktiivsus madalaks jääb. Li jt (2014) toovad välja, et lisavalimi näol on tegemist kordusvalimiga, mis tähendab, et ka lisavalim peab adekvaatselt esindama üldkogumit. Kui algne valim oli jagatud alamkogumiteks (näiteks soo, vanuse, piirkonna järgi), siis peavad ka lisavalimid olema jagatud alamkogumiteks, et esindada üldkogumit samal viisil nagu põhivalim (Li, jt 2014). Iga alamkogumitena moodustatud lisavalim tuleb võtta kasutusele tervikuna, mitte osadena ning kõik lisavalimi liikmed tuleb töötada läbi samadel põhimõtetel nagu põhivalimi liikmed (Li jt, 2014). Samad autorid kirjeldavad, et seetõttu moodustataksegi vahel mitu lisavalimit, mis tagab uurijale võimaluse võtta lisavalimid kasutusele järjestikku, tulenevalt vajalikkusest.

Käesoleva uurimistöö käigus kontentanalüüsi tehes avastasin ma, et lisavalimi kasutamine on Eesti uuringufirmade seas üsnagi levinud. Lisavalimit kasutas kaheksa uuringufirmat ning kaheksast korrast oli lisavalimit õigesti kasutatud ühel korral ning ühel juhul ei selgunud, kas lisavalimit oli õigesti kasutatud. Peamine viis, miks lisavalimi kasutamisel eksiti, seisnes selles, et lisavalimeid ei võetud kasutusele tervikuna, vaid põhivalimisse kaasati lisavalimist sobivate sotsiaal-demograafiliste taustatunnustega isikuid. Sellisel juhul on sisuliselt tegemist kvootvalimiga, mil uuritavate valik jääb uurija kätte (Vehovar, Toepoel ja Steinmetz, 2016).

Kontentanalüüsi kitsaskohana saab välja tuua, et selle abil ei ole võimalik anda vastuseid „miks?“ küsimusele ning tulemuste üle on võimalik ainult spekuloida (Bryman, 2016). Antud kontekstis võib spekuloida, et lisavalimit kasutatakse ressursside kokkuhoiu huvides. Kaasates küsitlusse

algelt kõik valimisse sattunud isikud või moodustades algelt rohkem valimipunkte, oleks küsitlejatel vaja rohkem aadresse külastada või telefoniintervjuude puhul rohkem kontaktivõtte teha, mis on nii ajaliselt kui ka rahaliselt väga ressursirikas ettevõtmine. Seetõttu on mindud lihtsamat teed ning panustatud minimaalse küsitletute arvu täitmisele, mis on uuringu tellija või tegija enda poolt eesmärgiks seatud. Eesmärgini jõudes küsitlus lõpetatakse. Lisavalimi kasutamine pole lubamatu, kuid seda kasutades tuleb järgida kindlaid põhimõtteid. Vastasel juhul võib algsest tõenäosuslikust valimist saada mittetõenäosuslik valim.

Vastamismäärad, mis nii mõnegi uuringu puhul olid väga madalad, annavad alust arvata, et respondente ei motiveerita piisavalt uuringus osalemiseks. Selline olukord võib tekitada ohu, et tulemused pole üldkogumile laiendamisel usaldusväärsed, kuna uuringus osalema nõustunud inimesed on lihtsamini kättesaadavad ning altimad uuringus osalema ning seetõttu ei ole kogutud andmed kogu üldkogumi osas esinduslikud.

Noorema mehe ja naise reegli laialdane kasutamine võib viidata uuringufirmade puudulikele teadmistele seoses antud meetodi kitsaskohtadega. Meetod on Eesti uuringufirmade seas levinud ning seetõttu võidakse seda ekslikult pidada heaks viisiks kaasata uuringusse nooremaid vanusegruppe.

Käesolevad tulemused näitavad, et 2011.–2021. aastal Sotsiaalministeeriumi tellimisel läbiviidud sotsiaalvaldkonna rakendusuringutes esineb süsteemseid probleeme, mis seavad ohtu nii sotsioloogiliste rakendusuringute usaldusväärsuse kui ka sotsioloogiliste uuringute tegijate maine. Uuringute tulemused on sisendiks erinevate sotsiaalsete probleemidega tegelemisel ja poliitikate kujundamisel, mistõttu on uuringute usaldusväärsus äärmiselt oluline. Tuvastatud probleemid valimite koostamisel ei tohiks kindlasti jääda tähelepanuta ning siinkohal lasub vastutus mõlemal osapoolel – nii Sotsiaalministeeriumil uuringute tellijana kui ka uuringute läbiviijatel.

Igal aastal viiakse Eesti erinevates ministeeriumites läbi arvukalt sotsioloogilisi meetodeid kasutavaid rakendusuringuid. Tulevikus tasuks korrata analüüsi nii Sotsiaalministeeriumi teiste valdkondade rakendusuringutel kui ka teiste ministeeriumite rakendusuringutel, et saada teada, kas tegu on laiemalt levinud probleemiga.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada viimase kümne aasta jooksul Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbiviidud sotsiaalvaldkonna rakendusuringute valimite koostõla kasutatud andmekogumismeetoditega, et teada saada, kas nende valimite põhjal tehtud üldistused on õigustatud. Bakalaureusetöö teema valikul lähtusin sellest, et antud teemat pole varasemalt Eestis uuritud ning teadmine, kas saame teostatud rakendusuringuid usaldada on äärmiselt tähtis.

Töö eesmärgi täitmiseks tutvusin põhjalikult uurimisviiside, valimi tüüpide ning alatüüpidega ja valimi moodustamise põhimõtetega. Püstitatud uurimisküsimustele vastamiseks teostasid 2011.–2021. aastal Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbiviidud sotsiaalvaldkonna rakendusuringute raportite kontentanalüüsi.

Analüüsist selgus, et Sotsiaalministeeriumi tellitud uuringutes kasutati tõenäosuslikke valimitüüpe vähem kui mittetõenäosuslikke valimitüüpe ning uuringutes oli uurimisviisi ja valimi koostõlas puudujääke ja küsitavusi. Seetõttu ei olnud ka üle poolte uuringute põhjal üldkogumile tehtud üldistused õigustatud, arvestades valimi esinduslikkust üldkogumi suhtes. Peamised valimite koostamisel tehtud vead Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbiviidud sotsiaalvaldkonna rakendusuringutes olid uuringufirmade poolt kindlate sotsiaal-demograafiliste taustatunnustega inimeste eelistamine valimisse, uuringufirmade oma kontaktide kasutamine valimi moodustamisel ning eksimine lisavalimite kasutamisel. Kõigil eeltoodud juhtudel rikutakse tõenäosusliku valimi koostamise reegleid ning seetõttu tuleks selliste uuringute pinnalt üldkogumile laiendatud tulemustesse suhtuda äärmise ettevaatlikkusega.

Bakalaureusetöö on oluline nii riiklikul tasandil kui ka sotsioloogilisel maastikul, juhtides tähelepanu seni tuvastamata jäänud probleemile sotsioloogilisi andmekogumismeetodeid kasutavate rakendusuringute kvaliteedis. Tulevikus tasuks uurida, kas tegu on laiemalt levinud probleemiga, mis esineb ka teiste valdkondade ning ministeeriumite uuringute puhul. Tulevikus võiks uuringute teostajad järgida uuringuraportite ülesehitusel ühtlasemat struktuuri ning ühesuguste asjade nimetamisel kasutada samasuguseid termineid, mis teeks raportites orienteerumise ja nendest ülevaate saamise oluliselt lihtsamaks.

KASUTATUD KIRJANDUS

American Association for Public Opinion Research. (i.a.). *Margin of Sampling Error/Credibility Interval*. Kasutatud 22.05.2022, <https://www.aapor.org/Education-Resources/Election-Polling-Resources/Margin-of-Sampling-Error-Credibility-Interval.aspx>

Battaglia, M. P. (2008). Nonprobability Sampling. P. J. Lavrakas (toim), *Encyclopedia of Survey Research Methods* (lk 524–527). Thousand Oaks: SAGE. <https://dx.doi.org/10.4135/9781412963947.n337>

Biin, H., Karu, M., Masso, M. ja Veldre, V. (2013). *Eesti vanemapuhkuste süsteemi analüüs*. Tallinn: Politiikauuringute Keskus Praxis

Blaikie, N. ja Priest, J. (2019). *Designing Social Research: The Logic of Anticipation*. Cambridge; Medford, MA: Polity Press

Bryman, A. (2016). *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press

Buckingham, A. ja Saunders, P. (2004). *The survey methods workbook: From design to analyses*. Cambridge: Polity Press

Eesti Sotsiloloogide Liidu eetikakoodeks. (2021). *Eesti Sotsiloloogide Liit*. Kasutatud 03.03.2022, <https://sotsioloogia.ee/eesti-sotsioloogide-liidu-eetikakoodeks/>

European Social Survey. (2018). *Field Procedures in the European Social Survey Round 9: Guidelines for Enhancing Response Rates and Minimising Nonresponse Bias*. Kasutatud 20.05.2022, https://www.europeansocialsurvey.org/docs/round9/methods/ESS9_guidelines_enhancing_response_rates_minimising_nonresponse_bias.pdf

Ernst & Young. (2010). *Soodustingimustel müüdavate ja laenutavate tehniliste abivahendite eraldamise menetluskemii analüüs*. Kasutatud 30.04.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/sotsmin_20tehn_20abivahend_20aruanne_2018_01_1_1_.pdf

Espenberg, K., Ainsaar, M., Kasearu, K., Lilleoja, L., Nahkur, O., Roots, A., Rämmer, A., Sammul, M., Soo, K. ja Vihalemm, T. (2013). *Vähemusrahvustest inimeste töö- ja pereelu ühitamise võimaluste analüüs*. Kasutatud 29.04.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/vahemusrahvuste_raport_loplik.pdf

Espenberg, K., Lees, K., Arrak, L., Aksen, M. ja Vahaste-Pruul, S. (2014). *Välismaal töötavate vanemate ja Eestis elavate lastega pered: parimad praktikad ja võimalikud ohud*. Kasutatud 29.04.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/loppraport.pdf

Fowler, F. J. Jr. (2009). *Survey research methods*. London: SAGE. <https://dx.doi.org/10.4135/9781452230184>

Freund, R. J., Wilson, W. J. ja Mohr, D. L. (2010). *Statistical methods*. Burlington: Academic Press.

Hämmal, J., Masso, M., Karu, M. ja Krieger, T. (2015). *Vanemaealiste ja eakate toimetuleku uuring 2015*. Kasutatud 01.05.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/veu2015aruanne_tnsem_orsapraaxis_final.pdf

Hämmal, J., Krieger, T., Seema, K., Kalve, M., Lepik, M., Pomm, A., Ruuben, K., Felding, A. ja Nõmmik, M. (2014). *Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas*. Kasutatud 22.05.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/elanike_hoiakud_soopohise_vagivalla_ja_inimkaubanduse_valdkonnas2014_aruanne_tns_emor_loplik.pdf

Hämmal, J., Seema, K., Roopärg, A., Pomm, A., Ruuben, K., Nõmmik, M. ja Ruule, P. (2016). *Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalla ja inimkaubanduse valdkonnas 2016*. Kasutatud 29.04.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/soopohise_vagivalla_uuring_2016_aruanne_emor_loplik.pdf

Järv, E., Beilmann, K., ja Kaljuvee, E. (2020). *Laste ligipääsetavuse uuring*. Kasutatud 29.04.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/laste_ligipaasetavuse_uuring.pdf

Kaha, K., Linno, T., Raju, M., Pärtel, K., Kall, K., Petti, K., Roosalu, T., Aavik, K., Uusma, H., Tiidenberg, K., Hansson, L. ja Salla, J. (2013). *Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013*. Kasutatud 29.04.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/soolise_vordoiguslikkus_e_monitooring_2013_uuringuraport_ja_ankeet.pdf

Kallaste, E., Lang, A., Sõmer, M., Sandre, S-L. ja Anspal, S. (2017). *Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring*. Kasutatud 01.05.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/puuetega_lastega_perede_toimetuleku_uuringu_raport_loppversioon_par_28.02.18.pdf

Karu, M., Soo, K., Biin, H., Lamesoo, K., Meiorg, M., Masso, M. ja Turk, P. (2014). *Sooline ja seksuaalne ahistamine töökohal*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis

Karu, M., Turk, P., Biin, H. ja Suvi, H. (2012). *Lapse õiguste ja vanemluse monitooring*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis

Koppel, K., Biin, H., Osila, L., Anniste, K., Aaben, L., Piirits, M., Kukk, K. ja Kask, I. (2018). *Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018. Metoodika vahearuanne*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Koppel, K., Pisarev, H., Piirits, M., Michelson, A., Masso, M., Paulus, A. ja Laurimäe, M. (2018). *Elatusmiinimum – teel parematoeni puudustkannatavate inimesteni*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis

Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid. Sissejuhatus ja väljajuhatus*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus

Li, L., Krenzke, T. ja Mohadjer, L. (2014). Considerations for selection and release of reserve samples for in-person surveys. *Surv Methodol*, 40, 105–123.

Meetodid. (i.a.). *Norstati kodulehekül*. Kasutatud 20.05.2022, <https://norstat.ee/teenused/meetodid>

- Miltton JLP, (2021). *Suhtumine psüühilise erivajadusega inimestesse: uuringutulemused*. Kasutatud 28.04.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/uuring_eesti_elanike_suhtumine_psuuhilise_erivajadusega_inimestesse.pdf
- Neuman, L.W. (2011). *Social research methods. Qualitative and quantitative approaches*. Boston: Pearson
- O'Brien, S. F. ja Yi, Q. L. (2016). How do I interpret a confidence interval?. *Transfusion*, 56(7), 1680–1683. <https://doi.org/10.1111/trf.13635>
- Onwuegbuzie, A. J. ja Leech, N. L. (2010). Generalization practices in qualitative research: A mixed methods case study. *Quality & Quantity*, 44(5), 881–892. <https://doi.org/10.1007/s11135-009-9241-z>
- Pihor, K., Timpmann, K. ja Batueva, V. (2011). *Kohaliku omavalitsuse poolt isikult ja/või perekonnalt sotsiaalteenuste eest tasu nõudmine*. Kasutatud 30.04.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/uuringu_lopparuanne.pdf
- Rämmer, A. (2014). *Valimi moodustamine*. Kasutatud 10.02.2022, <https://samm.ut.ee/valimid>
- Saar, A., Vahopski, R., Lauri, M., Telpt, A., Siirman, E., Suhhoterina, M. ja Strapatsuk, I. (2014). *Töövõimetoetuse seaduse mõjuanalüüs – eelhindamine*. Kasutatud 30.04.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/tvk_semojuanalyys_eesonaga.pdf
- Tender, T., Männik, M., Gabrielsen, H., Fredrikkson, G., Valma, K., Toros, K., Kähari, V. ja Olju, M. (2013). *Lastekaitse korraldamise uuendamise alusanalüüs*. Kasutatud 30.04.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/lastekaitse_alusanaluus_pwc_2013_27.11_2.pdf

Themas, A., Tarum, H., Soo, K., Reisberg, L., Aksen, M., Puolokainen, T., Lauri, T. ja Themas, E. (2015). *Alushariduse ja lapsehoiu uuring*. Tartu: Tartu Ülikool.

Toepoel, V. (2016). *Doing surveys online*. London: SAGE. <https://dx.doi.org/10.4135/9781473967243>

Trumm, A. ja Kasearu, K. (2011). *Toimetulekutoetuse kasutamine ja mõjud leibkonna vaesusele aastatel 2005-2010*. Kasutatud 29.04.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/toimetulekutoetuse_uuringu_lopparuanne_loplik.pdf

Turu-uuringute AS. (2016). *Soolise võrdõiguslikkuse monitooring*. Kasutatud 29.04.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/soolise_vordoiguslikkuse_monitooringu_raport_2016.pdf

Vainu, V. (2020). *Elanikkonna tegevuspiirangute ja hooldusvajaduse uuring*. Kasutatud 29.04.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/hooldusvajaduse_uuring_som.pdf

Vehovar, V., Toepoel, V. ja Steinmetz, S. (2016). Non-probability sampling. E. Wolf, D. Joye, T. W. Smith ja Y-c. Fu (toim), *The SAGE Handbook of survey Methodology* (lk 329–345). London: SAGE. <https://dx.doi.org/10.4135/9781473957893>

Viira, A. (2017). *Kohaliku tasandi lastekaitsetöö tulemuslikkuse suurendamine ja jätkusuutlik arendamine*. Sotsiaalministeerium. Kasutatud 29.04.2022, https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/kohaliku_tasandi_lastekaitsetoo_tulemuslikkuse_suurendamine_ja_jatkusuutlik_arendamine.pdf

Yang, K. ja Banamah, A. (2014). Quota Sampling as an Alternative to Probability Sampling? An Experimental Study. *Sociological Research Online*, 19(1), 56–66. <https://doi.org/10.5153/sro.3199>

LISAD

Lisa 1. Valim

	Autorid, toimetajad	Pealkiri	Läbiviija/rahastaja	Aasta
1	Miltton JLP	Suhtumine psüühilise erivajadusega inimestesse: uuringutulemused	Norstat Eesti, Sotsiaalministeerium	2021
https://www.sm.ee/sites/default/files/uuring_eesti_elanike_suhtumine_psuuhilise_erivajadusega_inimestesse.pdf				
2	Alien Lang, Siiri-Lii Sandre, Epp Kallaste, Marko Sõmer	Alushariduse ja lapsehoiu uuring	Eesti Rakendusuuringu Keskus Centar, Euroopa Sotsiaalfond	2021
https://centar.ee/failid/alushariduse_raport/				
3	Vaike Vainu	Elanikkonna tegevuspiirangute ja hooldusvajaduse uuring	Turu-uuringute AS, Sotsiaalministeerium, Euroopa Sotsiaalfond	2020/2021
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/hooldusvajaduse_uuring_som.pdf				
4	Civitta Eesti	Projekti „Puudega laste tugiteenuste arendamine ja pakkumine ning töö- ja pereelu ühildamise soodustamine“ hindamine	Civitta Eesti, Euroopa Sotsiaalfond, Sotsiaalministeerium	2019
https://www.sm.ee/sites/default/files/civitta_esf_puuetega_laste_tugiteenuste_vahehindamine_-_lisa_1_metoodikaraport.pdf				
5	Järv, Ehti; Beilmann, Kaia; Kaljuvee, Elis	Laste ligipääsetavuse uuring	Rakendusliku Antropoloogia Keskus, Sotsiaalministeerium	2020
https://www.sm.ee/sites/default/files/laste_ligipaasetavuse_uuring.pdf				
6	Koppel, Kaupo; Pisarev, Heti; Piirits, Magnus; Michelson, Aleksandr; Masso, Märt; Paulus, Alari; Laurimäe, Merilen	Elatusmiinimum - teel parema toeni puudustkannatavatele inimesteni	SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, Sotsiaalministeerium, Riigikantselei, Euroopa Sotsiaalfond	2018
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/elatusmiinimum_loppraport.pdf				
7	Anniste, Kristi; Biin, Helen; Osila, Liina; Koppel, Kaupo ja Aaben, Laura	Lapse õiguste ja vanemluse uuringu aruanne	SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, Sotsiaalministeerium ja Euroopa Regionaalarengufond Valdcondliku teadus- ja arendustegevuse tugevdamise programm tegevus 2 „Teadmistepõhise poliitikakujundamise toetamine“	2018
https://www.sm.ee/sites/default/files/metaruanne_lovu_final.pdf				

8	Kallaste, Epp; Lang, Ailen; Sõmer, Marko; Sandre, Siiri-Lii; Anspal, Sten; Vainu, Vaike	Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring	Eesti Rakendusuuringu Keskus Centar, Turu-uuringute AS, Sotsiaalministeerium, Euroopa Sotsiaalfond	2017
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/puuetega_lastega_perede_toimetuleku_uuringu_raport_loppversioon_par_28.02.18.pdf				
9	Trinidad Wiseman	Teenuse disain erihoolekandeteenuste ja teenusesüsteemi ümberkorraldamiseks ja arendamiseks	Trinidad Wiseman, Sotsiaalministeerium	2017
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/sisekomm/lopparuanne_taiendatud_10okt.docx				
10	Age Viira (Sotsiaalministeerium)	Kohaliku tasandi lastekaitsetöö tulemuslikkuse suurendamine ja jätkusuutlik arendamine. Uuringuaruanne	MTÜ Eesti Abikeskused, Sotsiaalministeerium	2017
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/kohaliku_tasandi_lastekaitsetoo_tulemuslikkuse_suurendamine_ja_jatkusuutlik_arendamine.pdf				
11	Turu-uuringute AS	Soolise võrdõiguslikkuse monitooring	Turu-uuringute AS, Norra toetused, Sotsiaalministeerium	2016
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/soolise_vordoiguslikkuse_monitooringu_raport_2016.pdf				
12	Osila, Liina; Turk, Pirjo; Piirits, Magnus; Biin, Helen; Anniste, Kristi; Masso, Märt	Asendushoolduselt elluastuvate noorte uuring	Poliitikauuringute Keskus Praxis, Sotsiaalministeerium	2016
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Asendushooldus/asendushooldus_loppraport_praxis_final.pdf				
13	Hämmal, Jaanika; Seema, Katre; Roopärg, Alje; Pomm, Anna; Ruuben, Kaja; Nõmmik, Maire; Ruul, Pille	Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalda ja inimkaubanduse valdkonnas	TNS Emor, Norra toetused, Sotsiaalministeerium	2016
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/soopohise_vagivalda_uuring_2016_aruanne_emor_loplik.pdf				
14	Zsolt Bugarszki (PhD), Marju Medar (PhD), Johannes Pieter van Ewijk (PhD), Jean Pierre Wilken (PhD), Dagmar Narusson, Koidu Saia, Kersti Kriisk, Aino Kiis, Mart Susi (PhD), Indrek Sooniste, Anu Rahu	Uuring psüühilise erivajadustega inimestele suunatud erihoolekandesüsteemi ümberkorraldamiseks ja tõhustamiseks teiste riikide praktikate alusel	Tallinna Ülikool, Sotsiaalministeerium	2016

https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Uudised_pressiinfo/di_uuringu_loppraport_08.02.2016.pdf				
15	Hämmal, Jaanika; Masso, Märt; Vaisma, Katrin; Piirits, Magnus	Vanemaealiste ja eakate toimetuleku uuring 2015	TNS Emor, SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, Euroopa Sotsiaalfond, Sotsiaalministeerium	2015
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/veu2015aruanne_tnsemorsapraxis_final.pdf				
16	Turk, Pirjo; Anniste, Kristi; Masso, Märt; Karu, Marre; Krieger, Tatjana	Soolise võrdõiguslikkuse seaduse rakendamise uuring	SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS	2015
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/uuringuaruanne.pdf				
17	Themas, Aivi; Tarum, Häli; Soo, Kadri; Reisberg, Liina; Aksen, Merli; Puolokainen, Tarmo; Lauri, Triin; Themas, Elvo	Alushariduse ja lapsehoiu uuring	Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE	2015
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Uudised_pressiinfo/alusharidus_ja_lapsehoiu_uuring_2015.pdf				
18	Espenberg, Kerly; Lees, Kadri; Arrak, Liis; Aksen, Merli; Vahaste-Pruul, Sille	Välismaal töötavate vanemate ja Eestis elavate lastega pered: parimad praktikad ja võimalikud ohud	Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE, Sotsiaalministeerium	2014
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/loppraport.pdf				
19	Kasvandik Ly; Edovald Triin; Treial Kristiina; Vajakas Kärt	Vanemlusprogrammide süsteemide võrdlev analüüs	MTÜ Perekoolitusühing Sina ja Mina, Sotsiaalministeerium, Euroopa Majanduspiirkonna toetuste programm „Riskilapsed ja noored“	2014
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/vanemlusprogrammide_vordlev_analues_loppraport.pdf				
20	Toimetanud: Triin Roosalu	Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2013	Sotsiaalministeerium, ESF	2014
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/soolise_vordoiguslikkuse_monitooring_2013_uuringuraport_ja_ankeet.pdf				
21	Hämmal, Jaanika; Kriger, Tatjana; Seema, Katre; Kalve, Marju; Lepik, Mare; Pomm, Anna; Ruuben, Kaja; Felding, Aivar; Nõmmik, Maire	Eesti elanikkonna teadlikkuse uuring soopõhise vägivalda ja inimkaubanduse valdkonnas	TNS Emor, Norra toetused, Sotsiaalministeerium	2014
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/elanike_hoiakud_soopohise_vagivalda_ja_inimkaubanduse_valdkonnas2014_aruanne_tns_emor_loplik.pdf				

22	Karu, Marre; Soo, Kadri; Biin, Helen; Lamesoo, Katri; Meior, Marianne; Masso, Märt; Turk, Pirjo	Sooline ja seksuaalne ahistamine töökohal	Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, Euroopa Sotsiaalfond, Sotsiaalministeerium	2014
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/sooline_ja_seksuaalne_ahistamine_took_ohal_veebi.pdf				
23		Sotsiaalkindlustusameti avalike teenuste IT strateegia	AS PricewaterhouseCoopers Advisors, Sotsiaalministeerium	2013
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/ska_avalike_teenuste_it_strateegia_0.pdf				
24	Vana, Triin; Kiis, Karin; Kreis, Merlin; Naaber, Mare; Asuja, Tauno; Kuusküll, Piret; Pihla, Merike; Koger, Aime; Kallaste, Iivi; Talve, Keiu; Reimets, Kristi	Sotsiaalteenuste kvaliteedi analüüs ja ettepanekud tervikliku kvaliteedisüsteemi tagamise juurutamiseks	Astangu Kutserehabilitatsiooni Keskus, Sotsiaalministeerium, Euroopa Sotsiaalfond	2013
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/sotsiaalteenuste_kvaliteet_uuringu_l6pp_aruanne.pdf				
25	Biin, Helen; Karu, Marre; Masso, Märt; Veldre, Vootele	Eesti vanemapuhkuste süsteemi analüüs	SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, Euroopa Sotsiaalfond, Sotsiaalministeerium	2013
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/loplik_vanempuhkuste_aruanne_praxis.pdf				
26	Vahopski, Reelika; Lauri, Maris jt	Töövõimetoetuse seaduse mõjuanalüüs – eelhindamine	Saar Poll OÜ, Euroopa Sotsiaalfond, Sotsiaalministeerium	2013/2014
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/tvk_semojuanalyyis_essonaga.pdf				
27	Tender, Teet; Männik, Marili, Gabrielsen, Hege; Fredriksson, Gabriella; Valma, Kati; Toros, Karmen; Kähari, Viljar; Olju, Moonika	Lastekaitse korralduse uuendamise alusanalüüs	AS PricewaterhouseCoopers Advisors, Sotsiaalministeerium	2013
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/lastekaitse_alusanaluus_pwc_2013_27.1_1_2.pdf				
28	Espenberg, Kerly; Ainsaar, Mare; Kasearu, Kairi; Lilleoja, Laur; Nahkur, Oliver; Roots, Ave; Rämmer, Andu; Sammul, Marek; Soo, Kadri; Vihalemm, Triin	Vähemusrahvustest inimeste töö- ja pereelu ühitamise võimaluste analüüs	Tartu Ülikool, Euroopa Sotsiaalfond	2013

https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/vahemusrahvuste_raport_loplik.pdf				
29	Veldre, Vootele; Masso, Märt; Osila, Liina; Kruus Priit	Töövõimetuse hindamine, asendussissetuleku võimaldamine ja töölane rehabilitatsioon Eestis ja viies Euroopa Liidu riigis	SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, Euroopa Sotsiaalfond	2012
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/praxis_toovoietus_eestis_5_el_riigis_v_1.2_01.pdf				
30	Karu, Marre; Turk, Pirjo; Biin, Helen; Suvi, Hella	Lapse õiguste ja vanemluse monitooring	SA Poliitikauuringute Keskus PRAXIS, Riigikantselei koostöös Õiguskantsleri Kantselei ja Sotsiaalministeeriumiga, Euroopa Sotsiaalfond	2012
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/lapse_oiuguste_ja_vanemluse_monitooring_-_kirjanduse_ylevaade_ja_metoodika_aruanne.pdf				
31	Murakas, Rein; Trumm, Avo; Merilain, Merle; Jalak, Annika	Tööturu- ja muude meetmete vajalikkusest väljateenitud aastate pensioni kaotamisel	Tartu Ülikool, Euroopa Sotsiaalfond	2012
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/vaparuanne_2012.pdf				
32	Ainsaar, Mare; Soo, Kadri	Kohalikud omavalitsused ja lastega pered 2011	Tartu Ülikool, Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut, Sotsiaalministeerium	2012
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/aruanne_2011_kovraport_final_21.08.2012.pdf				
33	Katrin Pihor, Kadi Timpmann, Valentina Batueva	Kohaliku omavalitsuse poolt isikult ja/või perekonnalt sotsiaalteenuste eest tasu nõudmine	SA Poliitikauuringute keskus PRAXIS, AS EMOR	2011
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/uuringu_lopparuanne.pdf				
34	Trumm, Avo; Kasearu, Kairi	Toimetulekutoetuse uuringu lõpparuanne	AS Resta, Tartu Ülikooli Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut, Sotsiaalministeerium	2011
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/toimetulekutoetuse_uuringu_lopparuanne_loplik.pdf				
35		Soodustingimustel müüdavate ja laenutavate tehniliste abivahendite eraldamise menetluskemmi analüüs	Ernst&Young	2011

https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/sotsmin_20tehn_20abivahend_20aruanne_2018_01_1_.pdf				
36		InterRAI tarkvara kasutuselevõtmise võimaluste analüüs	Tartu Ülikool, Sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus (RAKE), Sotsiaalministeerium	2011
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/interrai_tarkvara_kasutuselevotmise_voimaluste_analyys.pdf				
37		Uuring „Kliendikeskne esmatasandi juhtumitöö ning juhtumikorraldus sotsiaalkaitse tervikliku koostoime tagamisel“	PMG Baltics OÜ, Justiitsministeerium, Sotsiaalministeerium	2011
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/kpmg_lopparuanne_5.pdf				
38		Eesti sotsiaalkaitse süsteemi korralduse efektiivsuse analüüs	SA Poliitikauuringute keskus PRAXIS, Justiitsministeerium, Sotsiaalministeerium	2011
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/sotsan_analyys_loppraport.pdf				

Lisa 2. Valimist välja jäänud uuringud ja analüüsid

	Autorid, toimetajad	Pealkiri	Läbiviija/rahastaja	Aasta	Põhjus
1	Hede Sinisaar, Liina Kaldmäe	Täitemenetluse võlgnike esitluse analüüs	Sotsiaalministeerium	2021	Tegemist ei ole rakendusuurinuga
https://www.sm.ee/sites/default/files/taitemenetluse_volgnike_analuus_29.09.21_cl.pptx					
2	Järve, Jüri; Priks, Kristo; Falkenberg, Signe; Falkenberg, Valeri; Kallate, Teet; Urban, Villu; Räpp, Artur	Transpordi ja tehiskeskonna ligipääsetavuse analüüs	Ligipääsetavuse foorum, Euroopa Regionaalarengufond	2021	Ei ole kasutatud sotsioloogilisi andmekogumismeetodeid, milles uuringus osalejad oleksid aktiivselt ja teadlikult kaasatud.
https://www.sm.ee/sites/default/files/transpordi_ja_tehiskeskonna_analyys.pdf					
3	Kallast, Epp; Kaska, Mart; Räis, Mari Liis	Puudega laste sotsiaaltoetuste ning haridus- ja sotsiaaltugi-teenuste kavandavate korraldusmudelite kulude analüüs	Eesti Rakendusuuringu Keskus Centar	2016	Ei ole kasutatud sotsioloogilisi andmekogumismeetodeid, milles uuringus osalejad oleksid aktiivselt ja teadlikult kaasatud.
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/raport.pdf					
4	Kristiina Selgis (Sotsiaalministeerium), Tõnu Lillelaid (Rahandusministeerium)	Riikliku vanaduspensioni jätkusuutlikkuse analüüs 2016	Sotsiaalministeerium, Rahandusministeerium	2016	Ei ole kasutatud sotsioloogilisi andmekogumismeetodeid, milles uuringus osalejad oleksid aktiivselt ja teadlikult kaasatud.
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Uudised_pressiinfo/vanaduspensioni_jatkusuutlikkuse_analuus_2016.pdf					
5	Anneli Rasu (Läänemaa Arenduskeskus)	Sotsiaalteenuste arendamine maakondades 2016–2020	Maakondlikud arenduskeskused, Sotsiaalministeerium, ESF	2016	Ei ole kasutatud sotsioloogilisi andmekogumismeetodeid, milles uuringus osalejad oleksid aktiivselt ja teadlikult kaasatud.
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Sotsiaal/mak_analuus_koond_toimetatud.pdf					
6	Papp, Ülle-Marike	Võimalused vägivalda teema integreerimiseks kõrgkoolide asjakohaste kutse- ja erialade õppekavadesse	Sotsiaalministeerium	2014	Ei ole kasutatud sotsioloogilisi andmekogumismeetodeid, milles uuringus osalejad oleksid aktiivselt ja teadlikult kaasatud.

https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sooline_vordoiguslikkus/Perevagivald/voimalused_naistevastase_perevagivald_-_aruanne_som-ile.pdf					
7	Sammul, M., Varblane, U., Tiit, E.-M	Lapse ülalpidamis- kulude arvutamise metoodika uuendamine ja analüüs	Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE, Sotsiaalministeerium	2013	Ei ole kasutatud sotsioloogilisi andmekogumis- meetodeid, milles uuringus osalejad oleksid aktiivselt ja teadlikult kaasatud.
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/lapse_ülalpidamiskulud_lopparuanne_de_ts2013.pdf					
8	Hanga, Karin; Maas, Hille; Sõmer-Kull, Sirlil; Schultz, Gert	Sotsiaalse rehabilitat- siooni, tehniliste abivahendite ja erihooletamise korralduse analüüs	Sotsiaalministeerium	2013	Ei ole kasutatud sotsioloogilisi andmekogumis- meetodeid, milles uuringus osalejad oleksid aktiivselt ja teadlikult kaasatud.
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/analuus_tvk_seosed_sotsiaalteenustega_epik_juuni_2013_.pdf					
9	Ojakallas, Tiina	Rahvusvahelise lapse õiguste alase regulatsiooni ja lapse õiguste alaste rahvusvaheliste kohtulahendite analüüs		2012	Ei ole kasutatud sotsioloogilisi andmekogumis- meetodeid, milles uuringus osalejad oleksid aktiivselt ja teadlikult kaasatud.
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/tiina_ojakallas_rahvusvahelise_lapse_oi_guse_alase_regulatsiooni_analuus_2012_0.pdf					
10	Ave Henberg, Kärt Muller, Anneli Alekand (välisriikide osa)	Perekonna kohustused abi vajavate pereliikmete ees	Justiitsministeerium, Sotsiaalministeerium	2012	Ei ole kasutatud sotsioloogilisi andmekogumis- meetodeid, milles uuringus osalejad oleksid aktiivselt ja teadlikult kaasatud.
https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/som_analuus_perekonna_abistamiskohustused_abi_vajavate_pereliikmete_ees_lopptekst_marts_.pdf					

Lisa 3. Kodeerimisjuhend

KODEERIMISJUHEND

Tähistega M1–M32 on esitatud juhendis kasutatud muutujad ja nende võimalikud väärtused. Puuduvad väärtused tähistati kodeerimislehel koodiga 9999.

M1: ANALÜÜSIÜKSUSE (UURING/RAPORT/ANALÜÜS) NUMBER

Number vahemikus 1-99.

M2: PEALKIRI

Sõnaline tunnus.

M3: ILMUMISE AASTA

Neljakohtaline number vahemikus 2011-2021.

M4: UURINGU TEGIJA NIMI

Konkreetses uuringu teostanud asutus(ed). Sõnaline tunnus.

88 Ei selgu

M5: UURINGU TEGIJA TÜÜP

Käesolevas töös on uuringufirmade alla loetud ka audiitorteenust pakkuvad firmad.

Kategooriad:

1 Avalik-õiguslik ülikool (nt TÜ või TLÜ)

2 Rakenduskõrgkool (nt Sisekaitseakadeemia)

3 Uuringufirma (nt EMOR, Turu-uuringute AS, Norstat, Saar-Poll)

4 Mõttekoda või uurimisinstituut (nt Praxis, Balti Uuringute Instituut)

5 Mittetulundusühing

6 Riigiasutus

7 Muu

88 Ei selgu

M6: KAS UURINGUT KOKKUVÕTTEV RAPORT ON SOTSIAALMINISTEERIUMI KODULEHEKÜLJEL KÄTTESAADAV?

1 Jah

2 Ei

M7: KAS UURINGUT KOKKUVÕTTEV RAPORT ON UURINGU PEALKIRJA JÄRGI VEEBIS LIHTSA GOOGLE'I OTSINGUGA KÄTTESAADAV?

Raport on leitav originaalnime järgi esimese Google lehekülje tulemuste seast.

1 Jah

2 Ei

M8: KAS ANDMETE KOGUMISEKS ON KASUTATUD SOTSIoloogilisi ANDMEKOGUMISMEETODEID, MILLES UURINGUS OSALEJAD ON AKTIIVSELT JA TEADLIKULT KAASATUD (NT KÜSITLUS, INTERVJUUD, FOOKUSGRUPID)?

Käesoleva uurimuse raames ei loeta huvipakkuvaks nt arhiivandmetel ja dokumenidanalüüsil põhinevaid uuringuid, kus inimestelt täiendavalt andmeid ei koguta.

1 Jah

2 Ei

88 Ei selgu

M9: KAS DOKUMENDIS ON KIRJELDATUD UURINGU METOODIKAT?

1 Jah, selle kohta on olemas eraldi peatükk

2 Jah, tekstis mainitakse uuringu metoodikat, kuid puudub sellekohane peatükk

3 Ei, dokumendis ei ole uuringu metoodikat kirjeldatud

M10: MILLIST UURIMISVIISI ON UURINGUS KASUTATUD?

Käesoleva uurimuse raames ei loeta huvipakkuvaks nt arhiivandmetel ja dokumendianalüüsil põhinevaid uuringuid, kus inimestelt täiendavalt andmeid ei koguta. Kui uuringus on kasutatud kombineeritud meetodit ning uuringu kvantitatiivne osa tugineb näiteks varasemalt kogutud andmete statistilisele analüüsile, siis seda osa antud analüüsil huvipakkuvaks ei loeta ning muutuja M10 saab väärtuseks „kvalitatiivne lähenemine“.

1 Kvantitatiivne lähenemine

2 Kvalitatiivne lähenemine

3 Kombineeritud meetod

88 Ei selgu

M11: MILLISEID ANDMEKOGUMISMEETODEID ON UURINGUS KASUTATUD?

Käesoleva töö raames on süvaintervjuu tähistatud väärtusega 2 „Individuaalintervjuu“ ning grupi- ja rühmaintervjuu väärtusega 3 „Fookusgrupp“. Kognitiivset intervjuerimist, mida kasutatakse uuringute testimisel ei loeta antud töö raames huvipakkuvaks.

1 Veebiküsitlus (CAWI)

2 Individuaalintervjuu

3 Fookusgrupp

4 Telefoniintervjuu

5 Osalusvaatlus

6 Paarisintervjuu

7 Loovuurimismeetod

8 Silmast-silma küsitlus (sh CAPI, TAPI, paber)

9 Ankeetküsitlus (isetäidetav paberankeet kui ka elektrooniliselt edastatud isetäidetav dokument)

10 Kirjalik intervjuu

11 Küsitlus (pole täpsustatud/ei selgu, millise küsitlusega: ankeet, silmast-silma, veebiküsitlus on tegemis)

12 Päevikumeetod

13 Lisaküsitlus (võimaldatakse eelnevalt uuringu käigus küsitletel uuringutulemuste põhjal koostatud soovitusi hinnata ja kommenteerida)

14 Telefoniküsitlus (CATI)

15 Intervjuu (täpsustamata)

88 Ei selgu

M12: KAS ÜLDKOGUM ON DEFINEERITUD?

1 Jah

2 Ei

88 Ei selgu

M13: KES MOODUSTAVAD ÜLDKOGUMI?

Sõnaline tunnus.

M14: MILLIST VALIMITÜÜPI (TÕENÄOSUSLIK/MITTETÕENÄOSUSLIK) ON KASUTATUD UURINGU KVANTITATIIVSES OSAS?

Kui uuringu kvantitatiivses osas on kasutatud nii tõenäosuslikku kui ka mittetõenäosuslikku meetodit, loetakse antud uuringu raames valimitüüp mittetõenäosuslikuks.

1 Tõenäosuslik valim

2 Mittetõenäosuslik valim

3 On kasutatud mõlemaid valimitüüpe

88 Ei selgu

M15: MILLIST VALIMITÜÜPI (TÕENÄOSUSLIK/MITTETÕENÄOSUSLIK) ON KASUTATUD UURINGU KVALITATIIVSES OSA?

1 Tõenäosuslik valim

2 Mittetõenäosuslik valim

3 On kasutatud mõlemaid valimitüüpe

88 Ei selgu

M16: MILLIST VALIMI ALATÜÜPI ON KASUTATUD UURINGU KVANTITATIIVSES OSAS?

Käesolevas töös raames on kihtvalim tähistatud väärtusega 3 „stratifitseeritud juhuvalim“.

1 Lihtne juhuvalim

2 Süstemaatiline juhuvalim

3 Stratifitseeritud juhuvalim

4 Klastervalim

5 Kõikne valim

6 Kvootvalim

7 Mugavusvalim

8 Sihipärane valim

9 Lumepallivalim

88 Ei selgu

M17: MILLIST VALIMI ALATÜÜPI ON KASUTATUD UURINGU KVALITATIIVSES OSAS?

Käesolevas töös raames on kihtvalim tähistatud väärtusega 3 „stratifitseeritud juhuvalim“.

1 Lihtne juhuvalim

2 Süstemaatiline juhuvalim

3 Stratifitseeritud juhuvalim

4 Klastervalim

5 Kõikne valim

6 Kvootvalim

7 Mugavusvalim

8 Sihipärane valim

9 Lumepallivalim

88 Ei selgu

M18: KAS VALIM JA VASTANUTE ARV ON ERALDI VÄLJA TOODUD?

Käesoleva uurimistöo puhul on valimi suuruse all mõeldud inimeste arvu, kellega toimus reaalne kontaktivõtt. Näide: Regristist on küsitud valim suurusega 12 500. Reaalselt kontakteeruti 10 370 valimisse kuulunud isikuga. Sellisel juhul on loetud valimi suuruseks 10 370.

1 Jah

2 Ei

M19: KAS VALIMIST ON JÄÄNUD VÄLJA ÜLDKOGUMISSE KUULUVAID RÜHMI?

Näiteks öeldakse, et uuritakse Eesti noori, aga põhjalikumal lugemisel selgub, et uuritud on nt ainult Tallinna ja Tartu noori või on nt venekeelsed noored kõrvale jäetud.

1 Jah

2 Ei

88 Ei selgu

M20: MILLISED ÜLDKOGUMISSE KUULUVAD RÜHMAD ON VALIMIST VÄLJA JÄÄNUD?

Sõnaline tunnus.

88 Ei selgu

M21: VALIMI SUURUS UURINGU KVANTITATIIVSES OSAS

Numbriline tunnus.

88888 Ei selgu

M22: VALIMI SUURUS UURINGU KVALITATIIVSES OSAS

Numbriline tunnus.

88888 Ei selgu

M23: KÜSITLETUTE ARV UURINGU KVANTITATIIVSES OSAS

Numbriline tunnus.

88888 Ei selgu

M24: KÜSITLETUTE ARV UURINGU KVALITATIIVSES OSAS

Uuringu kvalitatiivses osas küsitletute arvu puhul on liidetud kokku kõik uuringu/analüüsi kvalitatiivses osas küsitletud respondendid, kes on uuringu raportis välja toodud.

Numbriline tunnus.

88888 Ei selgu

M25: KAS UURINGUT KOKKUVÕTVAS DOKUMENDIS ON VÄLJA TOODUD VASTAMISMÄÄR?

1 Jah

2 Ei

88 Ei selgu

M26: VASTAMISMÄÄR

Juhul kui uuringul või analüüsil on kvantitatiivses osas kasutatud kahte või enam valimit, siis on vastamismäär pandud kirja järgnevaid põhimõtteid arvestades: a) vastamismäär on see, mis uuringu läbiviija on ise välja toonud; b) kui uuringu läbiviija on toonud välja mitu vastamismäära, siis läheb vastamismäärana kirja see, mida kasutati uuringu põhiosas. Kui uuringu läbiviija ei ole vastamismäära välja toonud, kuid on olemas nii valimi suurus kui ka küsitletute arv, siis on vastamismäär välja arvutatud.

Numbriline tunnus.

88888 Ei selgu

M27: KAS UURINGUT KOKKUVÕTVAS DOKUMENDIS ON VÄLJA TOODUD MAKSIMAALNE VEAPIIR?

1 Jah

2 Ei

88 Ei selgu

M28: MASKIMAALSE VEAPIIRI SUURUS

Numbriline tunnus.

88888 Ei selgu

M29: KAS UURINGU ANALÜÜSITAVA OSA TULEMUSTE PÕHJAL ON TEHTUD ÜLDISTUSI?

Käesoleva uurimuse raames ei loeta huvipakkuvaks nt arhiivandmetel ja dokumendianalüüsil põhinevaid uuringuid, kus inimestelt täiendavalt andmeid ei koguta. Kui uuringus on kasutatud kombineeritud meetodit ning uuringu kvantitatiivne osa tugineb näiteks varasemalt kogutud andmete statistilisele analüüsile, siis seda osa antud analüüsil huvipakkuvaks ei loeta.

1 Jah

2 Ei

88 Ei selgu

M30: KAS TEHTUD ÜLDISTUSED ON KOOSKÕLAS ÜLDKOGUMIGA?

Kui muutuja M29 sai väärtuseks „Ei“, siis muutuja M30 puhul hinnangut ei antud, vaid muutuja sai väärtuseks 9999, mis tähistas puuduvat väärtust.

1 Jah

2 Ei

3 Ei ole võimalik olemasoleva info põhjal otsustada

M31: KAS TEHTUD ÜLDISTUSED ON KOOSKÕLAS VALIMIGA?

1 Jah

2 Ei

3 Ei ole võimalik olemasoleva info põhjal otsustada

M32: KAS UURINGUS ON KASUTATUD LISAVALIMIT?

1 Jah

2 Ei

M33: KAS UURINGUS ON KASUTATUD NIINIMETATUD NOORE MEHE VÕI NOORE NAISE REEGLIT?

1 Jah

2 Ei

M34: KAS UURINGUS ON KASUTATUD MUID VIISE PEALE MAKSIMAALSE VEAPIIRI STATISTILISTE OTSUSTE USALDATAVUSE KINNITAMISEKS?

Juhul kui uuringu/analüüsi raportis pole välja toodud maksimaalset veapiiri, siis kontrollida, kas uuringu usaldatavuse kinnitamiseks on kasutatud muid viise, mis viitavad statistilise otsuste usaldatavuse kinnitamist. Nendeks võivad olla näiteks usalduspiirid tunnuste lõikes; usaldusnivoo; viitamine, et seos/tulemus on statistiliselt oluline/ei ole oluline jne.

1 Jah

2 Ei

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Elen Lina,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „2011.–2021. aastal Sotsiaalministeeriumi tellimusel läbiviidud sotsiaalvaldkonna rakendusuringute valimite esinduslikkuse analüüs“, mille juhendaja on Mai Beilmann, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commonsi litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Elen Lina

24.05.2021